

DEZAVANTAJLI BİR GRUP OLARAK ÇİNGENELERİN YEREL YÖNETİM MEKANİZMALARINDA ALGILANIRLIK DURUMU: TEKİRDAĞ VE BANDIRMA ÖRNEĞİ¹

Prof. Dr. A. Baran DURAL
TC Trakya Üniversitesi İİBF Kamu Yönetimi Bölümü
b_dural@yahoo.com

Bahriye ESELER
Marmara Üniversitesi SBE Doktora Öğrencisi
heyribah@hotmail.com

ÖZ

Kadınlar, yaşlılar, eşcinseller, göçmenler gibi belli başlı dezavantajlı gruplardan birisi olan Çingenelelerin yerel yönetimlere katılımları ve yerel yönetimlerce algılanırlılığı beklenilenin çok altında seyretmektedir. Kimi hallerde yaşamlarını sürdürüp asgari ihtiyaçlarını karşılayabilmek için bile devlet desteğine ihtiyaç duyan dezavantajlı grupların, yerel siyasete katılım konusunda teşvik edilmelerinin, ülkenin farklı kesimlerine dağılan bu topluluğun hem yönetimde var olmasını hem de toplumca kazanılmasını sağlayacağı açıktır. Her ne kadar devlet eliyle, çingene haklarının korunması ve düzeltilmesine yönelik bir “Roman Açılımı” başlatılmış olsa da, yerel yönetimlerin katkıları sağlanmaksızın, bu projenin akim kalacağı bilinmelidir. Bu çalışmada Türkiye’de en önemli Çingene nüfusuna sahip bölgelerden Tekirdağ ve Bandırma’da Çingenelelere yönelik faaliyetler incelenecek ve bu faaliyetlerin yeterlilik düzeyi saptanmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Çingene topluluğu, yerel yönetimler, “Roman açılımı”, katılım, etkin yönetim.

Status of Romani People in Local Administration Mechanisms as a Disadvantaged Group: Tekirdağ and Bandırma Samples

Abstract

The level of participation in local administrations and representation in local administrations is much lower than expected for the Gypsy community, who constitute to be one of the main disadvantaged groups such as women, old people, homosexuals and immigrants. It is without a doubt that encouragement of disadvantaged groups, of which some even need support from the state to simply survive and meet their most basic needs, to participate in local administration will both enable these communities from various regions of the country to be involved in management and integrated into society. Even though the former AKP governments has started a “Romani Initiative” for protection and improvement of the rights of the gypsy community, it should be understood that this project will be unsuccessful without contribution from the local administrations. In this study, activities regarding the gypsy people in Tekirdağ and Bandırma, which are among the regions of Turkey with the most significant population of gypsies will be discussed according to the support they get from local and public administrative units.

Keywords: Gypsy community, local administrations, “Romani initiative”, participation, effective management

1. GİRİŞ: SOSYAL DEVLET- SOSYAL HAKLAR- DEZAVANTAJLI GRUPLAR

Avrupa Birliği, Birleşmiş Milletler gibi kuruluşların yanısıra Helsinki Yurttaşlar Derneği gibi uluslararası sivil toplum örgütlerinin de yakından ilgilendiği, Türk Çingenelelerin durumu, pekçok uluslararası projeye konu olmaktadır. Ancak Türkiye topraklarının ayrılmaz bir parçası, görkemli bir rengi halini alan

¹Metnin genelinde Prof.Dr. Dural tarafından hazırlanan, “Çingene (Roman) Kökenli Gençlerin Alt-Kültürleri Üzerinden Toplumla Bütünleşme Çabası: Sevginin Ritmi Proje Raporu (2015)”, “Çingene (Roman) Kökenli Gençlerin Alt-Kültürleri Üzerinden Toplumla Bütünleşme Çabası Olarak Sevginin Ritmi Projesi (2014)”, Notalardan Eğitime Bir Toplumsal Bütünleşme Projesi : Sevginin Ritmi (2013)”, “Social Project Against Othering: ‘The Ruhtum of Love’ (2013)” başlıklı makalelerinden yeri geldiğince yararlanılmıştır. Bu yüzden metnin geri kalan kısmında bu makale-raporlara, çok önemli alıntılar dışında ayrıca yer verilmeyecektir. (yn.)

Çingene kökenli yurttaşların hala dezavantajlı bir grup olarak görülmesi, Çingene sorununu, ulusal ölçekte çözülmesi gereken bir problem haline sokmaktadır. Oysa ülkenin temel bileşenlerinden biri olan Çingene kökenli yurttaşların, birinci sınıf yurttaşlar olarak, her türlü sosyal-kültürel- ekonomik dezavantajlı konumlarından kurtarılması, sosyo- kültürel önyargılarla Çingene topluluğunun ötekileştirilmesine karşı mücadele tüm sosyal bilimcilerin temel ödevi olmalıdır.

Sosyal haklar ve sosyal devlet anlayışı, Türkiye Çingenelerinin sorunlarını ortaya koymak amacıyla ele alınacak diğer kavramlara da ışık tutmaktadır ki, bunların dışında modern yurttaşlık algısı gelmektedir. Irk, sınıf, cinsiyet gibi unsurların eşit ve evrensellik algısını zedelediğine değinen Hall ve Held, biçimsel bazda yasa önünde eşit oldukları ileri sürülen günümüzün modern yurttaşları arasında gerek yukarıda sayılan unsurlardan gerekse diğer toplumsal eşitsizliklerin doğurduğu önyargılardan ötürü görünmez duvarlar örüldüğüne değinirler. Bireyin özgür karar almasını sağlayacak maddi- kültürel kaynaklara sahip /olmasının önemine işaret eden Hall ve Held (Hall ve Held, 1992: 175) gibi Marshall da, sosyal yurttaşlık- refah devleti bağlantısını gündeme getirir. Bu anlayışa göre geçtiğimiz yüzyılda refah devletinin yükselişi, yoksullarla dezavantajlı grupların toplumsal konumlarının güçlendirilmesinde yaşamsal etkiye sahiptir. (Sassen, 2010:80-82) Daly'den hareketle, sosyal haklar olgusunu irdeleyen Önen ise görüşlerini aşağıdaki gibi betimlemektedir:

“Dolayısıyla, sosyal haklar kaynakların yeniden dağıtılması yoluyla bir tür sosyal dayanışmada yaratır. Daly sosyal hakların iki niteliğine dikkat çekmektedir: bireysel ihtiyaçlar; toplumsal birlikelik ve dayanışmanın geliştirilmesi. Buna paralel olarak Daly, Avrupa’da sosyal hakların ortaya çıkışının vatandaşlık ve ilerlemeyle yakından ilişkili olduğunu ileri sürer. Sosyal programlar sadece bireylerin refahının artırılması ile ilgili değil, aynı zamanda siyasi kimlik ve kolektif kimliğin oluşturulmasıyla da ilgilidir.” (Önen, 2011:468-469)

Sosyal haklar yukarıda da açımlandığı gibi sadece refah devleti- sosyal devlet ve benzer olumlu anlamları çağrıştırmıyor kuşkusuz. *“Ötekileştirme- yabancılaşma- yoksunluk- dışlanmışlık- dezavantajlı gruplar”* kavramları, sosyal hakların yeterince gelişmemesi ve/veya tüm toplumsal kesimlere eşit biçimde yayılamaması sorunlarını imliyor. İnsan psikolojisi gereği *“ben”*, çevrem ve benim gibi düşünenlerse, *“öteki”* de bana yakın ya da tanıdığım birisidir.

1.1. Çingene Örgütlenmesinin Kökenleri

Özellikle Doğu Bloğunun yıkılması, politik bir sorun olan kimlik meselesinin tüm bastırma ve dayatmalara rağmen toplumların, *“kolektif bilinçaltıları”*ndan silinemediğini ortaya koydu. Brunt, konuyu, *“Başlangıç noktası politik etkinlik ve çabanın sürekli olarak kendimizi- ve ötekilerle ilişkisi içinde kendi benliklerimizi- yapmak ve yeniden yapmak doğrultusunda bir süreçle ilgi derecesini tanımak olan bir politika, herkesin kendi yollarında ilerlerken bu yolu oluşturabilmelerine tam olarak elverişli olmalarıdır.”* (Brunt,1995:143-144) sözleriyle ifade ederken, kimlik çok basit bir tanımla politik etkinlik ve çabanın ötekilerle ilişki içinde kendini yapma ve ilgi kurmak şeklinde ifade edilebilir. Her etnik uyanışın millete dönüşmeyeceği gerçeği, hakim kültürü temsil eden milliyetçiliğin etnisiteye meydan okuyacağını gösterir. Her etnik uyanış beraberinde kendini, *“öteki”*nden ayırmayı da getirir. Zira bir zamanlar aynı kaptan çorba içenlerden biri artık kendisini ayırmış ve diğerlerini, *“öteki”* olarak algılamaya başlamıştır.

Resim-I-II: Tekirdağ Çingene Mahallesinden Kesitler²

Genelde Çingene topluluğunun hak arayışı, Avrupa'da gündeme gelen yasal değişiklikler ve sosyal reform programlarına koşut olarak gerçekleşmiştir. 19. yüzyıla kadar haksız uygulamalara bireysel tepkiler vererek seslerini duyurmaya çalışan Çingeneler, bireysel eylemlerinin, yaşadıkları bölgelerin egemenlerince anında, "suç kapsamı"nda değerlendirilmesini engellemek hedefiyle, örgütlü faaliyetlere girme kararı almışlardır. Çingene örgütlülüğü başlangıcından bugüne yasa koyucunun göçmen Çingenelerin hukuksal-sosyal haklarını görmezden gelen kısıtlı reform denemelerine, Çingenelerin kültürel anlamda tanınıp-toplumda kabul görmesine yönelik olarak ilerlemiştir. 1872'de Almanya'da Çingene parlamentosunun kurulmasıyla, "1879 Macar Çingeneleri Kongresi" girişimi, bu doğrultuda ilk örgütlü Çingene eylemleri olarak tarihe geçmiştir. (Hancock, 2002) Bulgaristan'da 1879'da kabul edilen Anayasa ile güvence altına alınan Çingene ve müslüman toplulukların haklarının, 1901'de çıkarılan "Bulgar Seçim Yasa"sıyla sınırlandırılması çabasına karşı, ses getirici bir eylem düzenleyen Bulgar Çingeneleri, 1905'te "Çingene Kongresi"ni başkent Sofya'da toplamayı başarmışlardır. Böylelikle de hükümetin kararlarını kınayarak Avrupa'nın dikkatinin kendilerine çevrilmesini sağlamışlardır. Yakın coğrafyada Çingeneler eliyle kurulup ses getiren Çingene örgütleri arasında, 1919'da Bulgaristan'da faaliyete geçen "İstikbal"ın yanısıra, "Rusya Çingeneleri Derneği" (SSCB- 1925), "Romanya Çingeneleri Ulusal Birliği" (Romanya- 1933), "Belgrat Çingeneleri Örgütü" (Yugoslavya- 1935) ile 1939 senesinde Yunanistan'da faaliyete geçen "Panhellenios Syllgos Ellinon Athingonan" sayılabilir. Türkiye Çingenelerinin politik örgütlenme çabalarını, Kıta Avrupası başta olmak üzere dünyanın diğer bölgelerinde yürütülen benzer çalışmalara koşut olarak irdeleyen Akgül, uluslararası siyasal örgütlenme sürecini şöyle aktarmaktadır:

"Çingenelerin ilk uluslararası örgütlenme deneyimleri ise Ionel Rotaru'nun girişimleriyle 1960'da kurulan, 'Dünya Çingene Cemiyeti (World Gypsy Community-WGC)' olmuştur. Rotaru, yahudilerle Çingeneler arasında kurduğu benzerlikleri atfen bir Çingene devletinin kurulmasını öncelikli amaç olarak ortaya koymuştur. 1971'de WGC'nin girişimiyle Londra'da toplanan ve Dünya Kiliseler Konseyi ile Hindistan Hükümetince desteklenen I. Dünya Roman Kongresi, Çingene hareketinin seyri içinde belirleyici olan kırılmalardan biridir. Uluslararası Roman Birliğinin kurulması kararlaştırılmış ve 'Gypsy, Zigeuner ve Gitano' gibi Türkçede 'Çingene' tabirine denk düşen ifadeler yasaklanarak, 'Roman' kelimesinin kullanılması kararlaştırılmış ve bir Çingene bayrağı tasarlanmıştır. İkinci kongre 1978'de Cenevre'de toplanmıştır. En dikkat çekici karar Hindistan'ın tüm Çingenelerin anavatanı olarak ilan edilmesidir." (Akgül, 2010:214)

²Fotoğrafların tümü Bahriye Eseler tarafından çekilmiştir.

1.2. Küresel Çingene Örgütleri ve İlgi Alanları

Yukarıda dile getirilen hedeflerden ilki olan Çingenelerin ortak ismi olarak "*Roman*" sözcüğünün kullanıma açılması, Çingene toplulukları açısından en hararetle tartışmayı başlatırken, genelde Kıta Avrupası Çingenelerince kabul gören bir anlayış halini aldı. Çingene önderliklerinin bir kısmı, "Gypsy" yani "*Çingene*" kelimesinin, topluluklarına Çingene olmayanlarca atfedilmiş bir isim olduğunu dile getirerek, "*Roman/Romani*" kelimesinin, hem Çingene diline yani kültürel kökenlere vurgu yaptığını, hem de bu dilde "*İnsan*" anlamına geldiğini belirterek, tutumlarını belli ettiler. Aynı gruplar, "Gypsy" kelimesinin, farklı dillerde aşağılayıcı içerikle donatıldığını görüşlerine ekleyerek, "*Roman*" isminin "*Gypsy- Çingene*"ye nazaran "*temizliğini*" savlarına dayanak yaptılar. Ne var ki "*Roman*" kelimesinin etnik olarak tüm Çingene topluluklarını kapsamadığını anımsatan bazı Çingene önderleri, özellikle Doğu toplumlarında yaşayan Çingenelerle, Romanlık arasında ciddi bir bağlantı kurulmadığını öne sürdüler. Dolayısıyla bu toplumların, "*Roman kimliği*"ni kabullenmeleri yönünde, Çingeneleri Roma İmparatorluğu'yla ilintilendirme, Avrupa'da, "*Romalılardan beri varolan*" toplulukların içine katma gibi zorlama yöntemlere başvurulduğuna dikkat çektiler. Kapsayıcı kelime olarak "*Çingene*"yi öneren bu kesim temsilcileri, Doğu toplumlarınca benimsenmeyen, "*Roman/Romani*" kelimesinin etimolojik olarak doğru fakat tarihsel bütünsellik adına eksik bir tanıma yol açtığını kaydettiler. Günümüzde de Çingene gruplar içinde süren tartışmada, Batı merkezli bir yakıştırma olan, "*Roman*" kelimesine karşılık, gittikçe daha çok Çingene topluluğunun, "*Çingene*" tanımı altında birleştikleri görülmektedir. (Dural, 2015: 9-12)

WGC'nin önderliğinde düzenlenen kongrede tartışılan konulardan Hindistan'ın dünya Çingenelerinin ortak anavatanı, Romanya'nın ise Avrupa Çingenelerinin merkezi olarak benimsenmesi talebi, genel kabul gören bir unsur olarak ön plana çıkarken, ortak Çingene bayrağının sadece müşterek bir amblem, sembolik mücadele anlatısı biçiminde kalmaktan öteye geçemediği söylenebilir. Çingene devletinin kurulması önerisinin salt radikal Avrupalı Çingene gruplarının rağbet gösterdiği marjinal bir talep şeklinde gündemde kaldığı, hatta ilerleyen süreçte ortaya çıkan Küresel Roman Milliyetçiliği Hareketi'nin itirazları karşısında dayanamayarak, yitip gittiği kaydedilebilir. Bugün politikleşmiş Çingene örgütlenmelerinin, Çingene milletin sınırlar-ötesi, köklü ama vatansız bir topluluk olduğunu vurgulayarak, kendilerini, "*devletsiz millet*" şeklinde tanımladıkları görülmektedir. (Marishiakova ve Popov:2005)

Son 20 yıl içerisinde Avrupa Çingene örgütlenmesinin diğer sacayakları arasında, Roman Ulusal Kongresi'yle, Roman Hakları Merkezi sayılabilir. Salt politik bir örgütlenme olan Roman Ulusal Kongresi, II. Dünya Savaşı'nda tıpkı yahudiler gibi soykırıma tabii tutulan Almanya Çingenelerinin anılarını yaşatmak ve Alman hükümetlerinin zaman zaman uyguladıkları Çingene mülteci- işçileri sınır dışı etme politikasıyla mücadele amacıyla, eylemci Çingenelerce kurulmuştur. Farklı Avrupa ülkelerindeki kamu yönetimi, sağlık, barınma, beslenme konularında yaşanan sorunlara dikkat çekmeyi hedefleyen Roman Hakları Merkezi, uluslararası düzlemde insan hakları ihlallerine karşı faaliyetlerini sürdürmektedir. Zamanla sadece Çingene topluluklarını ilgilendiren konulara el atmayı bırakarak, Çingene topluluklarının yoğun olarak yerleştikleri bölgelerdeki tüm azınlık gruplarının, dezavantajlı toplum kesimlerinin sorunlarıyla ilgilenmeye yönelik bu yapılanma, insan hakları mücadelesi dolayısıyla Çingenelerle farklı grupları aynı saflarda birleştirmeyi ve işbirliği yürütmeyi amaçlamaktadır.

Uluslararası Helsinki İnsan Hakları Federasyonu olan halen Avrupa Konseyi'yle Birleşmiş Milletlere danışmanlık hizmeti sunan Roman Hakları Merkezi, faal Çingene örgütlenmelerini başını çekmektedir. 2003 yılından bu yana faaliyetlerini sürdüren Uluslararası Çingene Bilgi Ofisi Çingene toplumuna yönelik sözlü tarih birikimini korumaya, Çingeneler hakkında kültürel bilgilendirmede bulunmaya dönük çalışıyor. Kendisinin siyasal bir örgüt olmadığını ifade eden Çingene Bilgi Ofisi bir anlamda uluslararası düzeyde halkla ilişkiler ve Çingeneler hakkında güvenli bilgi sunma birimi işlevi üstleniyor. (Akgül: 214-215) (European Roma Rights Center, 2008) (European Roma Information Office, 2008) Bu noktada durup Çingene örgütlenmesinin uluslararası yansımalarından, Türkiye'deki Çingenelerin kökeni ve hak arayış mücadelesine geçmek yerinde olacaktır.

2. BİZANS'TAN TÜRKİYE'YE UZANAN KÜLTÜREL MİRAS

Çingene göçünün İran- Ermenistan- Anadolu- Yunanistan- Güney Slovakya- Macaristan hattını izlediğini düşünen araştırmacılar, bir dönem İspanya'da kitlesel biçimde yaşayan Çingene topluluklarının, tarihlerindeki ilk kırım ve toplu sürülme yaptırımına da, İspanyol Krallığı'nda maruz bırakıldıklarını belirtmektedirler. Anadolu'da ilk çingene izlerinin IX. yüzyıl başlarında dikkati çekmesine karşın, Bizans İmparatorluğu'nda demirci ustaları ve seyislerin arasında çingene kökenlilere rastlandığı tarih olarak X. yüzyıl verilir. 1071 Malazgirt Meydan Savaşı sonrasında Türklerle karşılaşan Çingene toplulukların, Anadolu'nun Türklerce fethedilmesiyle beraber, bu bölgeye yerleşmeye başladıkları kaydedilir. Çingenelerin İstanbul'da görüldükleri tarihi, 1050 olarak veren Kenrick ise Anadolu veya İstanbul'da kalmayan Çingenelerin Avrupa'ya aktıklarını vurgular. (Kenrick, 2006: 53-55)

Bu arada daha ileri gitmeden Türkiye'deki Çingenelerin genel nüfus dağılımı hakkında bir fikir vermek adına, resmi rakamlara dayanan ve 2010 yılı itibarıyla açıklanan, aşağıdaki tabloya işaret etmek yerinde olacaktır. Bu tabloda verilen resmi rakamların tüm illeri kapsayan genel toplamına bakıldığında, ülkede 433 bin 940'ı yerleşik yaklaşık 500 bin Çingene yaşadığı sonucuna varılmaktadır. Resmi rakamlardaki yaklaşık 65 binlik farka, tahmini göçer Çingene nüfus hesaba katıldığında ulaşılmaktadır.

Tablo- I: RESMİ RAKAMLARA GÖRE ÇİNGENE NÜFUSUN DAĞILIMI

Tekirdağ	27700	Eskişehir	20000
Kırklareli	6000	Kayseri	3000
Edirne	50300	Kırşehir	600
Çanakkale	5800	Sivas	2000
Balıkesir	14500	Hatay	1400
Bursa	26570	Osmaniye	3000
Adapazarı	6000	Adana	8000
İzmit	3000	Antalya	9000
İzmir	45000	Çorum	2000
Manisa	3000	Tokat	1400
Denizli	500	Samsun	5000
Aydın	5400	Zonguldak	5000
Muğla	12550	Ordu	620
Ankara	13700	Trabzon	1000
Konya	5600	Artvin	1700
Çankırı	2000	Bayburt	200

Erzurum	7400	Elazığ	1000
Erzincan	2000	Kahramanmaraş	3000
Van	2000	Gaziantep	2500
Malatya	2500		

Kaynak: (ayroum,2010)

Türklerle Çingenerler arasında yoğun temasın, Selçuklu Devleti döneminde hissedilmeye başlanmasına karşın, ilk kanuni düzenlemenin Osmanlı İmparatorluğu tarafından gerçekleştirildiği bilinmektedir. Türk devletinin vergi toplama ve tebaası üzerinde hakimiyet kurma amacıyla bütün yurttaşlarını, “*ne pahasına olursa olsun yerleşik*” kılmayı hedefleyen politikası gereği, Çingenerleri Trakya bölgesinde ikamete zorlayan Osmanlı İmparatorluğu’nun, bu bölgede Çingene Sancağı (Liva-i Çingene) kurduğunu anımsatan Gökbilgin, imparatorluğa tıpkı Bizans döneminde olduğu gibi, seyislik- demircilik alanlarında hizmet eden Çingenerlerden en beceriklilerinin ordu bünyesine alındıklarını vurgulamaktadır. (Gökbilgin, 1977: 423) Gökbilgin’in verilerini doğrulayan Ünalı ise, Osmanlı İmparatorluğu’nda Çingenerlerin konumlarını şöyle aktarmaktadır:

“İmparatorluk içindeki çingenerler için en popüler meslek demircilik ve müzisyenlikti. Bunların yanısıra tenekeci, nalbant, kuyumcu, kılıç, soba, ayakkabı, terlik, geniş başlı çivi imalatçılığı, deri işçiliği, terzi, boyacı, hırdavatçı, kasap ve bahçıvanlıktır. Demirciler genelde orduya hizmet verdikleri için diğer mesleklere göre daha elverişli bir duruma sahiptiler. Çingenerlerin, Osmanlı imparatorluğundaki medeni statüleri (sosyal olacak)³ aynı tarihsel dönemde – (Ortaçağlarda)- Batı Avrupa’da kitlesel zulümlere maruz kalan kardeşlerinininkinden daha elverişli olmuştur. Etno- kültürel karakteristik yapılarını, yaşam tarzlarını, dillerini ve geleneksel işlerini korumuşlar, diğer ülkelerdeki Çingenerlerden kendilerini daha iyi ifade etmişlerdir.” (Ünalı, 2012: 617-618)

2.1. Toplumsal Önyargılar Karşısında Türkiye Çingenerleri

Türkiye Çingenerlerinin İttihat Terakki Partisi’yle başlayıp Kemalist Devrim süreciyle devam eden zaman kesitinde, bu kez kendilerine daha yakın buldukları laik dünya görüşünü hızla özümsemeleri topluluğun aynı uyum politikasının bir başka aşamasını oluşturmaktadır. Doğallayın söz konusu davranış dizgesi, bu kesimle ilgili toplumun bazı kesimlerince dillendirilen, “*uyumsuz, toplumdandan kopuk*” eleştirilerinin önyargılarla beslenen bir haksız değerlendirmeden ibaret kaldığını imlemektedir. Çingene kökenli yurttaşların tüm bu yaklaşımlarına rağmen toplumun, “*dezavantajlı grupları*” arasında kalmaları ve dışlayıcı hatta ayırıcı tutumla karşılaşmaları; Türk toplumunun bu renkli toplum kesitini yeterince anlayamadığı/ algılayamadığı gerçeğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda Türkiye genelinde toplumsal hedefleri bazında yekpare bir bütünlük göstermeyen, farklı taleplere, farklı kültürel kodlara sahip Çingene toplumunun, tekçi bir bakış açısıyla değerlendirmeleri sorununun, çingene kökenlilerden ziyade “*yerli Türklerden*” kaynaklandığı kaydedilmelidir. (Dural, 2015)

Dernekleşme Süreci: Çeribaşından STK Önderine

Türkiye’de Çingenerlerin örgütlenme ve sosyal- siyasal hak taleplerini dillendirmeye başladıkları tarihin, Avrupa’daki örgütlenme sürecini hayli geriden izlediği farkedilmektedir. Bu bağlamda kabaca söylemek gerekirse Türk Çingene topluluğunun toplumsal- sosyal hak arama süreci, 2000’li yılların ortasından itibaren filiz vermeye başlamış, özellikle son üç yerel seçim öncesinde giderek hız kazanmıştır. Avrupa’daki siyasal Çingene derneklerinin tezlerine, ortak Çingene devleti veya Çingene soykırımına ilişkin örgütlenmelerine soğuk bakan Türk Çingenerleri, kendilerini Türkiye Cumhuriyeti’nin doğal bileşenlerinden birisi olarak görmektedirler. Çingenerlerin ulusal hak arayışının temelinde ayrı bir etnik topluluk olarak tanınmaktan ziyade, zaten özgün bileşenlerinden biri oldukları Türk toplumunun içinde, yeterli saygıyı bulamamaları, kamu otoritelerince rahatlıkla, “*itilip –kakılmaları*”na duyulan isyan yatmaktadır. Çingenerler,

³ Yazarların notu (yn).

Kemalizm'e ve günümüz Türk milliyetçiliğine yakın tutumlarıyla, Türkiye'nin etnik sorunları sebebiyle yaşadığı "özkiyim" in bir uzantısı olmayı reddederler.

Birkez daha anımsatmak gerekirse, ülke birliği- bütünlüğü noktasında sorun çıkarmamaya gayret eden Çingenerin, kimi toplum kesimlerince, bu denli "yok sayılmalarının" sorumlusu, Çingene toplumundan ziyade ülkenin "kabul görmüş" yurttaşlarının önyargıları ve kalıplaşmış yanılısamlarından arınmaya yanaşmamalarıdır hiç kuşkusuz. Üstelik Türkiye'de Çingene araştırmalarını yürüten kesimde de, bu kalıplaşmış yanılısamanın aşılamadığı gözlenmektedir. Örneğin Gökçen ve Öney'in çalışmasında, Çingene toplumunun, "birkaç müzisyen dışında" başarılı toplumsal figürler çıkaramadıklarına ilişkin görüşün hemen ardından ileri sürülen, toplumun "başarılı" Romanlara sahip olmadığına ilişkin kanaat, Çingenerle ilgili gerçekleri yansıtmadığı gibi devletin 1920'li yıllardan itibaren Çingene topluluğuna düşmanca yaklaştığı da doğru değildir. Türk devletinin ve kamu otoritesinin Çingenerlere yaklaşımının kökeninde düşmanlığın değil, olsa olsa boş vermişlik, ilgisizlik, aymazlıktan bahsedilebilir. (Gökçen ve Öney,2008:130-132)

Sanılanın aksine Türkiye'de Çingenerin kültürel- toplumsal hatta siyasal yaşama katkıları öyle, "3-5 müzisyenle" sınırlı değildir. Tersine Türkiye Çingeneri sanattan edebiyata, kamu yönetiminden siyasete, Kıta Avrupası'ndaki benzerlerine oranla, Türkiye toplumuna çok daha fazla katkıda bulunmuşlardır. Gökçen-Öney başta olmak üzere Çingene araştırmacılarının verdiği, "Topluluklarından sıyrılarak başarılı olan" Çingenerin bir süre sonra kendi kimliklerini gizlemeyi yeğlemeleri, bir veri olsa da, kişi Çingeneliğini gizlemekle, Çingeneliğinden kopmayacağına göre başarılı Çingenerin faaliyetleri yine Çingene topluluğuna atfedilmelidir. Kaldı ki, Çingeneliğini reddeden Çingene kökenli aydın ve siyasiler diğerlerince unutulmadığından, topluluktan kopsun- kopmasın her Çingene aydının çabası, Çingene toplumsal hafızasını güçlendirme gibi somut bir eylemlilik barındırmaktadır. Günümüz Türkiye'sinde Çingene kökenliler siyasi partilerin önder kadrolarında, İnönü döneminden beri Bakanlık görevlerinde hatta Başbakanlıkta boy göstermiş birinci sınıf yurttaşlardır. Nitekim eylemci Çingene önder Mustafa Aksu, topluma önderlik etmiş, katkılarıyla toplumsal- sosyal yaşamı etkilemiş, Çingenerlere örnek olarak (bilinen müzisyen- sanatçılar dışında), şu isimlere dikkat çekmektedir: "Nihat Erim (eski Başbakan, CHP Kocaeli milletvekili), Atilla Karaosmanoğlu (eski Başbakan Yardımcısı, Dışişleri Bakanı), Lale Aytaman (ilk kadın Vali, eski Muğla valisi), Turan Güneş (Anayasa Profesörü, eski Dışişleri Bakanı), Sadi Somuncuoğlu (eski Devlet Bakanı, MHP eski Genel Başkan adayı, Kurucular Kurulu üyesi, eski milletvekili), Hürşit Güneş (eski CHP Genel Başkan adayı, Prof.) (Aksu, 2006-a). "Bu isimlerden de anlaşılacağına gibi Türkiye'de Çingene topluluğunun eğitimde geri olması, aralarından başarılı yurttaş çıkmaması gibi savlar, toplumsal gerçeklerden ziyade halkta oluşmuş farazilerinin dışavurumudur. Bu bağlamda fırsat eşitliğinin tanınması halinde Çimene kökenli yurttaşların toplumsal varlığa çok daha yoğun katkıda bulunacakları abartılı bir öngörü sayılmayacaktır.

Resim-III: Çingene Mahallelerinden Görünüm

Türkçeye Saygı

2005'ten itibaren Çingene örgütlenmesinin yükseldiği Türkiye'de çoğu sosyo- kültürel temelde onlarca Çingene derneği ve federasyon faaliyet gösteriyor. Oprişan- Yılmaz'ın verilerine göre Çingeneler Türkiye'nin şartlarına uyum sağlama ve bütünleşme anlamında, zaman zaman aile-içinde sıkı bir öz- denetim uygulayabiliyorlar. Çoğu Çingene ailesinde çocuklarına, Çingene dil- lehçelerinde konuşma yasağı koyan, çocuklarının yanında mümkün mertebe Türkçe konuşmaya gayret eden Çingeneler, çocuklarının Çingene dilinden ziyade İngilizce öğrenmesine ağırlık veriyorlar. Genelde devlet yanlısı Kürt kökenli yurttaşlarında gözlemlenen, çocuklara kendi anadilini öğretmeme edimliliğini paylaşan Çingeneler, evde Çingene dil- lehçeleriyle büyüyen kesimde bile, genç kuşakların, Türkçeyi yetkin biçimde öğrenip- konuşmalarına önem veriyorlar. Edirne, İstanbul'un pekçok yerinde Çingenelerde, "*Türkçeye saygı*" gösterildiğine değinen Oprişan- Yılmaz, eleştirel bir yaklaşımla kaleme aldıkları yazılarında şu hususların altını çiziyorlar: "Ailenin yaşadığı şeyleri çocuklarının yaşamaması ümidi... ..Örneğin bir gazetede çıkan, 'Romanlık Öldü, Biz Artık Türküz' yazısında Hasan Çelikkalek, eski Çayırbaşı Çingenelerinin çeribaşısının oğlu, şöyle konuşuyor: 'Artık bir ayrım yok. Biz Çingeneler asimile olduk artık. Haklarımız bize verildi, biz de bu ülkenin vatandaşlarıyız.'

... Tüm bu bilgiler bize şunu göstermektedir: Çoğu zaman, bir halkın asimilasyonuna uğramasının sebebi (isteyerek veya istemeyerek) çoğunluğun önyargıları, klişeleşmiş olumsuz düşünceler ve sosyal armoniye yönelik hiçbir politik çabaları göstermemekten dolayı ortaya çıkıyor." (Oprişan ve Yılmaz, 2004)

Türkiye'de "*Çingene*" ibaresi altında ilk resmi dernek 2004 senesinde Edirne'de kurulmuştur. "*Edirne Çingene Kültürünü Araştırma, Geliştirme, Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği*" ismiyle adı geçen tarihte faaliyete başlayan ve salt sosyal yardımlaşma amaçlı kurulan dernek, "*EDÇİNKAY*" kısaltmasıyla tanınmaktadır. Ancak bu dernek, ülkedeki ilk Çingene örgütlülüğünü imlemez. Zira 12 Eylül döneminde çıkan 6 Ekim 1983 tarihli Dernekler Kanunu'nda yer verilen, "*ırk, din, mezhep, kültür veya dil farklılığına dayanan*" dernek ismi belirlenemeyeceğine dair uygulama sebebiyle, 1996'da İzmir'de kurulmasına yönelik girişimde bulunulan, "*Romanlar Yardımlaşma ve Dayanışa Derneği*", etnik ayrımcılığa teşebbüs gerekçesiyle kapatılmıştır. Aynı girişimci grubun Manisa'da, "*Çingeneler Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği*" için yaptığı başvuru da, gerekli izni alamamıştır. (Akgül: 216) Bu kapsamda Çingene önderi Mustafa Aksu'nun 2000 yılında Ankara Emniyet Müdürlüğü'ne, "*Çingene Kültürünü Araştırma Geliştirme, Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği*" ile "*Çingene Kültür Dernekleri Federasyonu*"nun açılmasına yönelik başvuruları da, Ankara İl Emniyet Müdürlüğü'nce Dernekler Kanunu gerekçe gösterilerek reddedilmiştir. (Aksu, 2006-b: 68-70)Çingenelerin örgütlenmeleri önündeki yasal engel, 2004 yılındaki düzenlemeyle kaldırıldıktan sonra, 2004-2009 arasında 36 ilde toplam 5 federasyon ve yaklaşık 80 dernek kurulması, bu sayının 2010- 2016 yılları boyunca artış göstermesi, ülkedeki Çingene örgütlülüğünün seyri hakkında net bir fotoğraf ortaya koymaktadır. Özellikle Trakya- Batı Anadolu'da yaygın Çingene örgütlülüğünün hissedildiğini ancak bu örgütlülüğün bu iki bölgeyle sınırlandırılmayacağına dikkat çeken Akgül, kuruldukları bölgelere göre farklı sorunları dile getiren Çingene dernek- örgütlerinin eylem- çalışma sahalarına ilişkin şu ilginç bulgulara atıfta bulunuyor:

"*Örneğin Sulukule Roman Derneği, Şükrü Pündük'ün başkanlığında Kentsel Dönüşüm Projesi çerçevesinde başlayan yıkımların yarattığı mağduriyete karşı bir örgütlenme gerçekleştirirken, Diyarbakır Dom Derneği Başkanı Mehmet Demir, Diyarbakır'daki göçebe Çingenelerin nüfus cüzdanına sahip olmaları sorununu öncelikli olarak dile getirmektedir. Edirne'de kurbağa ve salyangoz toplayıcılığı kooperatifi kurulması gündeme gelirken, Aydın'da Çingenelerin temel geçim kaynaklarından biri olan plaj şemsiyeciliğine destek aranmaktadır.*" (Akgül: 217)

Her ne kadar Akgül'ün verileri farklı bölgelerde verilen farklı mücadelelere işaret etse de aslında Çingene sorunları ortak başlıklar altında toplanabilir. Nitekim tıpkı Aydın'da olduğu gibi Balıkesir, Tekirdağ'da da plaj şemsiyeciliği genellikle Çingenelerce yürütülen bir iş koludur. Aynı şekilde sadece Diyarbakır'da değil Ege ve Doğu Anadolu'da da göçer Çingene gruplarına nüfus cüzdanı verilmesi, kurbağa- salyangoz toplamak için resmi birlikler kurulması, ortak bir mücadele alanı oluşturmaktadır. Günümüzde Doğu Bloku'nun dağılmasından sonra, Güneydoğu Avrupa'yı saran Çingene hareketliliği, Çingene sorununun

çözülmesine ilişkin projelere ayrılan AB fonları, Türkiye’de Çingene örgütlülüğünün gelişimini hızlandıran unsurlar arasında sayılabilir.

2.2. “Çingene Açılımı” ve İtirazlar

Öte yandan 2014 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın; Maliye- İçişleri- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlıklarıyla ortaklaşa olarak yazımını tamamlayıp kamuoyuna duyurduğu, *"Romanlar İçin Sosyal Politika Strateji Belgesi ve Eylem Planı"*n beklenen ilgi- desteği görmemiştir. Planda ki vaatleri eleştiren Çingene toplumu önderleri, *"Hükümetten daha uygulanabilir bir plan bekliyorduk"* görüşünü paylaşıyorlar.

Konuyla ilgili görüşlerini dile getiren Türkiye Roman Hakları Forumu Sözcüsü Bahattin Ulusoy'la Avrupa Roman Hakları Merkezi Türkiye İnsan Hakları Gözlemcisi Hacer Froggo, Recep Tayyip Erdoğan'ın Başbakanlığı sırasında başlattığı, *"Roman Açılımı"*nın moral değerler açısından çingene toplumunu motive ettiğini ama açılımın çıktılarının sistemleşemeyip yerel düzeyde kaldığını ileri sürüyor. Açılımın kişisel inisiyatifle sürdüğüne değinen her iki temsilci, Türkiye'nin insan hakları sicilinin sonu getirilmemiş *"iyi niyet girişimleriyle"* dolu olduğunu ama bu çabaların neredeyse tamamının sonuçsuz kaldığını belirtiyor. Froggo, konuya ilişkin olarak, *"Romanlar için bazı iyi niyetli kamu yöneticilerinin iyi uygulamaları var, o kadar. Romanlara yaşam alanları yaratıyor, ayrımcılığa karşı mücadele ediyor. Ama bazı belediye başkanları var ki ayrımcılık yapıyor. Kamu yöneticisinin insafına kalmış bir durum var. Mum ışığı ile iyi insan arayacak halimiz yok. Bir devlet politikası oluşturulması lazım."*(Bozan, 2015) diyor. Çingene yurttaşların Türkiye'yle bütünleşme sorunu bulunmadığının altını çizen Froggo, bazı Türk vatandaşlarının çingene kökenlileri dışlama eğiliminde olduklarını savunuyor. Froggo, söz konusu kitlenin çingenelerle -entegrasyon- bütünleşmeyi öğrenmeleri gerektiğini sözlerine ekliyor.

Çingene topluluğu önderlerinden açılım politikalarına gelen eleştiriler bununla sınırlı değil kuşkusuz. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın strateji belgesini yorumlayan, *"Romanlar İçin Kamu- STK Diyalog Grubu"* yöneticisi Elmas Arus, hükümetle Çingeneler arasında bir köprü görevi üstlenmek amacıyla kurulan grubun, Romanlar dışında kalan Dor, Lom, Abdal kollarının temsilcilerini de bir araya getirdiklerini, ancak kamunun çingene topluluğunun talep ettiği, *"uygulanabilir strateji"* belirlemek noktasında hayli atıl kaldığını öne sürüyor. Tıpkı Froggo ve Ulusoy gibi Arus da, Çingene topluluğunun beklentilerinin kişisel iyi niyet çabaları ve hayırhah vaatlerle karşılanamayacağını söylüyor. Roman strateji belgesinin çıktılarının, 10. Kalkınma Programı'nda yer edinmesinin gerekliliğine vurgu yapan Arus, Çingene projesinin bütçelendirilmesi gerektiğini kaydediyor. Arus, şu noktaların altını çiziyor:

Projelerde “Kuvveden Fiile” Beklentisi

"Bu meselenin çözümü sadece projelerle olmaz. Strateji Belgesi'ndeki eylem planları uygulanabilir olsun istiyoruz. Bunun için Strateji Belgesi'nin bir an önce konunun tarafları tarafından yazılması, uygulanabilir eylem planı hazırlanması, 10. Kalkınma Programı'nda Roman meselesine yer verilmesi ve bütçe ayrılması gerekir. Bu, bizim için çok çok önemli. Bir program yazılıyorsa bunun bir de bütçesinin olması lazım. Geldiğimiz nokta bu. Bürokrasi düzeyinde farkındalık oluştu. Roman meselesinin merkezlerde etkisi yüksek. Bir şeyler yapılmaya çalışıyor. Fakat Anadolu'nun ücra illerine gittiğiniz zaman orada bu yapı yok. Dolayısıyla uygulanabilir olması için yerelde de farkındalık oluşturulması gerekiyor." (Cumhuriyet, 2015:1)

Çingene sorununun masa başından çözülemeyeceğini anımsatan Arus, hükümetin çingene toplumunun kanaat önderlerine daha fazla kulak vermesini isterken, merkezi Edirne'de bulunan Edirne Kakava Şenlikleri Yardımlaşma ve Dayanışma Dernekleri Başkanı Fikri Ocak ile Sulukule Roman Kültürünü Geliştirme ve Yaşatma Derneği Başkanı Şükrü Pündük, topluluklarını tanımlamak için kullanılması gereken üstbaşlığın *"Roman"* değil *"Çingene"* olması gerektiğine inananlardan. Pekçok dernek başkanı gibi adı geçen iki çingene kanaat önderi de, çingene kelimesine yüklenen ve olumsuzluk içeren tanımlarla mücadele edilmesi halinde, *"Çingene"* tabirinin topluluklarını tek parça halinde bütünleştirilmesinde çok daha işlevsel davranılacağı konusunda hemfikirler. (Aydın, 2015:1) İşte bu yüzden bu bildiride aynı hataya düşülmemesi

için “Çingene- Roman özdeşliği” yanılığının dışında kalınmaya ve ele alınan topluluğa “çingene” üst-kimliği üzerinden yaklaşılmaya çalışıldı.

Tablo-II: Türkiye Rom/ Dom/ Lom Gruplarının Coğrafi Dağılımı

Kaynak: (Kolukırcık, 2009:148)

Bu metnin saha çalışması kısmında Tekirdağ ve Bandırma Çingeneleri özgülünde, Çingenelerin kendilerini zorlayan sosyo- ekonomik koşullarla mücadelesi ve yerel yönetim mekanizmalarında algılanırlık düzeyleri ele alınacak. Tekirdağ Çingeneleriyle salt sosyal- ekonomik- toplumsal sorunlar ve yerel yönetimlerin kendilerinin sorunlarına ne denli anlayışla yaklaşıp, sundukları çözüm yolları tartışılırken, Bandırma Çingene gençleriyle, daha önceden yapılmış ve Çingene gençlerin eğitim düzeyleri/ taleplerinin ortaya konmasına yönelik bir saha çalışmasının güncellenmiş verilerinden hareket edilecek. Tekirdağ’da derinlemesine görüşme metoduyla fikirleri saptanan 10 Çingene kökenli yurttaşın kontrol grubu olarak, Bandırma Çingene bölgesinde ikamet eden, yaşları 11- 17 arasında değişen 14 Çingene gencinin, sosyo-kültürel sorunlarını ifade eden güncellenmiş mülakatlarından kesitlere başvurulacak. Dolayısıyla metnin kalan kısmının içinde ağırlıklı olarak Tekirdağlı Çingenelerin mülakatlarında boy gösteren konu başlıkları irdelenecek, araya Bandırmalı genç Çingenelerin ve bunlardan bazılarının ailelerinin cevapları serpiştirilecek.

3. TEKİRDAĞ- BANDIRMA’NIN RENKLİ YÜZÜ: ÇİNGENELER

Trakya bölgesinde yer alan Tekirdağ ili, Türkiye’nin Çingene nüfusu açısından en kalabalık illerinden birini temsil etmektedir. 2007-2008 yıllarında gerçekleştirilen kapsamlı bir araştırmada, Tekirdağ’da toplam 27 bin Çingene nüfusu olduğu ortaya çıkmıştır. Oysa Süleymanpaşa Roman Sosyal Yardımlaşma Dayanışma ve Eğitim Derneği Başkanı Serkan Kara, Tekirdağ’da bugün ortalama 120-140 bin arası Çingene vatandaşın yaşadığını belirtmektedir. (Kara, 2016-a) Pekçok Çingene kökenli yurttaşın etnik kimliklerini gizlediklerine dikkati çeken Kara’nın verdiği rakam hayli abartılı olsa da, sosyal dışlanmışlık ve ötekileştirilmeye maruz kalmamak adına, bazı Çingene kökenli yurttaşın etnik kimliklerini gizledikleri, böylelikle Çingene nüfusuna ilişkin buluntulanan resmi rakamların, tam anlamıyla gerçekleri yansıtmadığı genel- geçer bir veridir. Genel olarak şehir merkezinde Aydoğdu, Çukurova, Zafer ve Kanarya mahallelerinde yaşamaktadırlar. Ancak yoğunluk Aydoğdu mahallesinde olup, diğer mahallerde az sayıda Çingene yaşadığı bilinmektedir. Tekirdağlı Çingeneler, geçimlerini çalgıcılık, hamallık ayakkabı boyacılığı, apartman temizliği ya da gündelikçilik gibi sosyal güvenceden (kayıt-dışı) yoksun işlerden çıkarmaktadırlar. Şehirdeki tuğla fabrikalarında iş bulabilen Çingeneler ise sosyal güvenlik imkanlarından (biçimsel) yararlanan kesimi oluşturmaktadırlar. (Blogcu, 2007) Bunun dışında İstanbul’da yaşayan ancak yaz aylarında şehirde çiçek satarak, fal bakarak geçimini sağlamaya çalışan Çingenelere de rastlamak mümkündür.

Eski seçim bölgesi ayırımına göre Balıkesir'in 2. Bölgesi olarak bilinen Bandırma merkez ve civarındaki ilçeler, yoğun Çingene nüfusu ve kalabalık Çingene mahalleleriyle dikkat çekmektedir. Balıkesir merkez civarında Edremit- Ayvalık hattı arasında Çingene mahalleri- nüfusu ağırlık kazanırken, Bandırma merkez ve civarındaki Manyas- Susurluk- Gönen- Erdek'te, Çingeneler toplumsal dokunun ayrılmaz bir parçası işlevi görüyorlar. Gönen- Erdek'te ilçe nüfuslarının yüzde 7-10'u Çingene kökenli yurttaşlardan oluşurken, 145 bin nüfuslu Bandırma'da, resmi rakamlara göre yaklaşık 3-4 bin Çingene bulunuyor. Şehir merkezine yaklaşık 10-15 dakika mesafede dikçe bir tepenin üzerinde konumlanan Çınarlı- Paşa Mescid Mahallesi'nde ikamet eden Çingene kökenli yurttaşların yaşam alanı, şehir merkezi Haydar Çavuş mahallesinin hemen üzerindedir. Resmi rakamlarda geçen 3-4 bin Çingene yurttaşın üzerine Anadolu'dan son 5 yıl içerisinde Çınarlı mahallesine göçün yaşandığına işaret eden mahalle sakinleri, yeni gelen Çingenelerin Dom (Güneydoğu- Doğu Anadolu) ve Alevi kökenliler (Tarlan, 2014) olduğunu kaydediyorlar. Mahalle sakinlerinin verdikleri bilgiye göre Bandırma Çingene mahallesi nüfusu, bugün 5-6 bini bulmuş durumda. Bu sayının şehir merkezine taşınan "saygın- sigortalı işlerde" çalışan Çingeneleri kapsamadığını, bildiren semt sakinlerinin görüşleri hesaba katıldığında, bugün ilçede Çingene nüfusun 6 bin civarında seyrettiği belirtilebilir. Çalışmamız kapsamında görüşülen Çingene gençleri, yakın zamana dek bir Çingene okulu olarak tanınan Atatürk İlköğretim Okulu kökenli öğrenci ve halen ilçede zanaatkarlık yaparak geçimini sağlayan (kalfalığa hazırlanma düzeyi) gençlerden oluşmaktadır.

3.1. Kalabalıklar İçinde Fakat Yalnız

Çingeneler hiç şüphesiz dezavantajlı bir grup oluşturmaktadırlar. Daha önce de belirtildiği gibi başta Avrupa kıtası olmak üzere, görüldükleri her yerde, en az eğitilmiş, işsizlik oranının en yüksek olduğu kesimler arasında yer alan Çingenelerin, maddi koşullara erişim olanakları açısından el alt toplumsal katmanlar arasında yer almaktadırlar. Büyük şehirlerin ve Marmara- Ege bölgesi kentlerinin neredeyse her birinde en az bir Çingene mahallesi olduğu gerçeği, Türkiye'de Çingenelerin göz ardı edilmemesi gerektiğini net bir şekilde ortaya çıkarmaktadır. Çingeneler hakkında araştırmalarıyla tanınan Adrian Marsh'a göre Türkiye'de Çingenelere karşı toplumsal nefrete dönüşecek denli, büyük bir dışlama söz konusu değildir. Ancak, Çingenelerin toplumda geri kalmaları, formel iş kollarında istihdam edilememelerinin temel nedeni yerel yönetimlerin, bu konuda ki yetersizliklerinden kaynaklanmaktadır. (Serin, 2005-a) En genel anlamda eğitim sağlık ve istihdam alanında diğer yurttaş grupları- toplumsal tabakaların çok gerisinde kalan Çingene nüfusu, bu konularda kamusal destekten öncelikli olarak yararlanmak istemektedir. (Özcan,2006)

Bu bağlamda Tekirdağ ölçeğinde görüşülen Çingenelerin tamamı toplum içinde dışlandıklarını vurgulamış ve ancak bir arada yaşamaları halinde rahat edebildiklerini vurgulamıştır. Çiçek satıcısı 36 yaşında ki bir katılımcı, "Çiçek satarken mesela ailelerin çocukları falan üstümüze gelecek oluyor. Renkli çiçekler olunca çocukların ilgisini çekiyor herhalde... Annesi-babası artık kim varsa, 'Yanına gitme Çingeneler seni kaçırrır' diyor. Yani çocuk seveceği varsa da artık sevmez bizi yazık değilmi?" sözleriyle toplumsal dışlanılmışlık olgusuna dikkat çekiyor.

Edirne Roman Derneği üyesi Bahattin Ulusoy'un açıklamalarında, toplumsal dışlamanın daha kelime kökeninden başladığına vurgu yapmaktadır. Ulusoy, "Romanlar üzerinde eskiye oranla azalma olsa da büyük önyargıyı tamamıyla kırmak mümkün değil. Bundan yedi sekiz yıl öncesine baktığımızda Milli Eğitim müfredatında, okuduğumuz kitaplarda, sözlüklerde Çingene'nin anlamı o kadar kötü çizilmiş ki insanlar, 'Ben Çingeneyim' yerine 'Ben Romanım' demeye başladı. 2009 yılında Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın yaptığı açıklama birlikte, özellikle de, 'Türkiye'de özür dilenmesi gereken bir halk varsa onlar Romanlardır' dedikten sonra Türkiye'de bir değişim olmaya başladı.' Ben Romanım' demekten kaçınan insanlar şimdilerde, 'Ben Romanım' diyebiliyorlar. Ama hala bazı bölgelerimizde damgalanmış mahalleler olduğunu ortaya çıkardık. Her il ve her ilçede mutlaka kötü bir Roman mahallesi var. Siz o mahallede oturuyorsanız, bir işveren ya da kurum tarafından kötüdür damgasıyla işe kabul görmüyorsunuz. Sivil toplum kuruluşları, işverenler ve kamu kuruluşları o mahalleyle ilgili bu damgayı vurmuşlar. Nefret söylemi kişiye değil mahallenin üzerine yansıyor"(Habertürk, 2012) diyor.

Kısırdöngüyü Kırmak Zor Ama Mümkün

Ulusoy, “Çingene- Roman karşıtlığında” ciddi bir ayrıca değiniyor. Kendisinin de etnik bazda, “Çingene” olduğunu saklamayan Ulusoy, Çingene kelimesi üzerine yüklenen olumsuz manadan yılan Çingenelerin, Çingene grupların sadece bir kolunu temsil eden “Roman kimliği” altına gizlendiğini ifade ediyor. Ulusoy’un açıklamalarından “Roman” kelimesinin de toplumdaki oldukça olumsuz yorumlanmasına karşın “Çingene/Çingen”den bir nebze daha “tercih edilebilir” olduğu yorumu çıkarılabilir. Bu da makalede savunulan Çingenelerin tarihsel- toplumsal gerçeklikten ziyade imaj düzeltmek için “Roman” kimliğini benimsedikleri, hatta benimsemek zorunda bırakıldıklarına dair tezi destekliyor hiç kuşkusuz.

Öte yandan “Çingenelik” bir “yaşanmışlık” olarak ele alındığında her hikayenin mutsuz sonla bitmediği de seziliyor. Nitekim Özcan Purçu’nun yaşadıkları, toplumun Çingene algısının aşılabilir bir duvar oluşturmadığını ortaya koyuyor. Söze hemen her Çingene kökenli yurttaş gibi etnik kimliği sebebiyle ilk anda dışlandığını ancak çalışkan ve başarılı olduğunu kanıtladığı anda, bu dışlanmaların yerini,olumlu (pozitif) ayrımcılığa bıraktığının altını çizen Purçu, “Ortaokulda herkes Roman mahallesinden geldiğimi biliyordu. Yağmur altında ayakkabısız, kitapsız okula gittim. Allah bana bir güç verdi. Önceleri kimse destek olmadı. O kadar hırslandım ki başarılı öğrenci oldum. Sevilip, saygınlık kazandım. Herkes yanıma oturmak istiyordu. Hocalarım kitap vermeye başladı. Ücretsiz dershaneye gönderildim. Sonunda lise birincilikle bitti” şeklinde deneyimlerini dile getiriyor. Purçu, sözlerini şöyle sürdürüyor: “Vatanımızı, bayrağımızı çok seviyoruz ama biz Romanlar ne yazık ki işsizlik ve eğitimsizlik konusunda Türkiye ortalamasını düşürüyoruz. Kalkınma projeleri yapmamız, eğitimsiz ve işsiz nüfusun gelecekte Türkiye için daha büyük soruna dönüşmesini engellememiz gerekiyor.”(Serin-b, 2005)Türkiye’de eğitim seviyesinin yükselmesi şüphesiz birçok önemli sorunun çözümünü beraberinde getirecektir. Bu nokta da Çingenelerin eğitim seviyesinin yükseltilmesinin,ülkenin eğitim sorunuyla baş etmede önemli katkı sağlayacağı ileri sürülebilir.

Maddi Yoksulluktan Toplumsal Yoksunluğa

Çingenelerin maddi yoksunluklarıyla doğru orantılı bir durum da bu kesimin suç oranlarının yüksekliğidir. Nitekim Tekirdağ Çingenelerinin yoğunlukta bulunduğu mahallede de hayli yüksek suç oranı göze çarpmaktadır. Çingenelerin suça birlikte anılır hale gelmesi, Tekirdağ’da Çingene nüfusu ilgileri bulunsun ya da bulunmasın her vakada potansiyel fail adayları olarak öne çıkarmakta ve diğer kesimlerin Çingene mahallesiyle sakinleri hakkında besledikleri olumsuz kanaatleri güçlendirmektedir. Bu meyanda Çingenelerin yaşadıkları, “Aydoğdu” mahallesine görüşme yapmak için gitmek istenildiğinde, mahallenin esnafı (bakkal), “Mahallenin içerisine girmeniz güvenli olmaz. Size zarar verirler meydana gördüğünüz Çingenelele görüşün “ şeklinde uyarı yapma gereği hissetmiştir. Aynı şekilde Tekirdağ ilinde adres tarifi için mahalle sorulduğunda, “Oraya gitmenizi önermem”, “20 yıldır burada yaşıyorum ben bir kere bile gitmedim”, “Tehlikeli oralar gitmeyin”, “Cep telefonunuza paranıza sahip çıkın” şeklinde uyarılarla karşılaşılması, Çingene mahallesinin, “kentin yok sayılmaya çalışılan, dışlanan” yerleşim birimi olarak görüldüğünü kanıtlamaktadır. Mevcut duruma Çingene mahallelerinin kendi içlerine kapanık, kentten izole edilmiş şekilde varlıklarını sürdürmelerine neden olmaktadır. Öte yandan suç oranlarının yüksekliğine dair, fikirlerinebaşvurulan Çingenelerin görüşleri, ağız birliği yapılmışçasına benzerdir.

Zira Tekirdağlı Çingenelere göre, suç unsurunun temelinde, Çingenelerin “dışlanması” ve bu dışlanmışlık durumunun, doğurduğu olumsuzluklar yatmaktadır. Aydoğdu mahallesi esnafı, 33 yaşındaki Çingene kökenli kadın katılımcı durumu şöyle özetlemektedir. “Gelinlik dükkanı olan bir tanıdığımızın yanında işe girdim. Ailemde mahalledekilere göre iyi durumdaydı. O sayede ileride dükkan açım, iş kurdum. Yaşantımdan çok memnunum çünkü bu mahallede (Aydoğdu mahallesini kastediyor) en iyi durumda olanlardan biriyim. Romanlar düğüne çok meraklı. Gelip diktiriyorlar. Paramızı pulumuzu çok şükür kazanıyorum. Şimdi ben neden suç işleyeyim kafam rahat çok şükür. Ekmeğimi kazanıyorum. Ama Romanların durumu kötü, genelde günlük yaşıyorlar. Bugün kazandıysa yemek yiyor yoksa aç. Sonra kavga da oluyor, diğer kötü şeylerde oluyor. Kimi bu kadar çaresiz bıraksanız hepsi kötüye yönelir. Romanlara sahip çıkılması lazım” Maddi yoksunluğun ve yoksulluğun Çingeneler açısından şiddete ve diğer toplumsal suçlara yol açtığına vurgu yapan katılımcı, yoksunluk koşullarının ortadan kaldırılmasına doğru orantılı olarak, suç oranlarını da düşeceğini öne sürmektedir.

3.2. Roman Açılımı Tamam Peki Ya Çingener?

Benzer görüşlere Bandırma Çingene gençleri arasında da rastlanmaktadır. Örneğin Bandırma İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü'nce, 2009 senesinde Çingene kökenli öğrencilere yönelik başlatılan, “*Ben Değerliyim*” projesinden sonra ilçedeki Çingene sorununa el atan TOG (Toplum Gönüllüleri Vakfı), bu gençlere formel eğitimle müzik eğitiminin birleştirilerek verildiği, “*Sevginin Ritmi Projesi*”yle, başarısızlık- eğitim/ öğretime ilgisizlik ve suça meylin Çingenerin kaderi olmadığını kanıtlamıştır.⁴Bandırma’da görüşülen Çingene gençlerin önemli bir kısmı, kent merkezindeki çay bahçelerine girdiklerinde bazı masalardaki yetişkinlerin çocuklarını yanlarına çağırdıklarını, masa üzerindeki bozukluk paraları toplayıp rahatsız bir tutum takındıklarına değinerek, bu tür davranışlardan rahatsızlık duyduklarını vurguluyorlar.

“*Sevginin Ritmi Topluluğu*”nda yer alıp kent meydanlarında konserler vermeye başlamalarının ardından bu tip ayrımcı davranışların ortadan kalktığını sözlerine ekleyen Çingene gençler, normalde Çingeneri dışlama eğiliminde olanların bile kendilerinin başarılarına kayıtsız kalamadıklarını vurguluyorlar. Söz konusu grup üyelerinden 16 yaşındaki HT. “*Manyas Kuş Cenneti Festivali’nde tam ben şarkımı okurken seste problem çıktı. Konser yarıda kesildi. Çok üzüldüm. Bandırmalı milletvekili, vali ve belediye başkanı yanıma gelip aksaklık dolayısıyla özür dilediler. Sonra ses sorunu giderildi ve ben kaldığım yerden devam ettim. O an kendi çevrem dışındaki insanlarca önemsendiğimi anladım*” şeklinde görüşlerini dile getirirken, Çingenerin de toplum içinde oturup- kalkma, hal- tavırlarına özen göstererek toplumdaki bozuk Çingene algısının kalkmasına katkıda bulunabileceklerini belirtiyor. (Dural, 2013-a: 143-147)Görüşmeler yapıldığı sırada berber kalfalığı belgesi almaya hazırlanan grup üyesiye işe ilk başladığı dönemde kendisinden uzak duran, ileriki tarihlerde de sakal- bıyık kestirmekten çekinen müşterilerin zamanla ona alıştıklarını ve sanatını takdir etmeye başladıklarına değiniyor. (Dural 2013-b: 38-39)

Madde Bağımlılığına ve Suça Karşı Fırsat Eşitliği

Tekirdağ’dan bağımsız milletvekilliğine adaylığını koyan Çingene kökenli Erdem Karaman, Çingenerlere yönelik ayrımcılıktan şu şekilde yakınmaktadır: “*Artık yeter bizim Roman camiasıyla kimse ilgilenmiyor, işsizlik almış başını gidiyor. Mahallelerimizde hap- esrar satımı çoğaldı. Kimse istemez tabi hap esrar satmak ister mi ama işlerden işsizlikten dolayı herkes bu işleri yapmaya başladı. Ben Erdem Karaman Tekirdağ Aydoğdu Mahallesi’nde büyüdük. İstanbul Kasımpaşa doğumluyum. 6 yaşında buraya geldik. İlkokul mezunuyum. Yapmadığım iş yok. Hamallık işinden tut, kot fabrikasında işçi olarak çalışmaya kadar bulabildiğimiz işi yaptık. Evliyim iki tane çocuğumuz var. 37 yaşındayım. Babam Mehmet Karaman Kasımpaşa Kulaksızlı’dır. Tayyip Erdoğan’la yıllardan beri çocukluk arkadaşıdır. Biz istiyoruz ki romanlara daha çok önem verilsin sadece bir roman açılımıyla hayatımız da pek şey değişmedi. Roman açılımıyla ‘Çingene’ adı ‘roman’ oldu. Bu kapsamda ben de romanları temsilen bu meclise gitmek istiyoruz. Romanları temsilen.*” (Milliyet, 2015)

Yukarıdan da anlaşılacağı üzere, Çingene mahallelerinde bir başka yaygın durum ise “*uyuşturucu- madde bağımlılığı*” ve “*uyuşturucu madde satışıdır*” Katılımcıların tamamı bu durumu maddi yetersizliklere ve maddi- manevi yoksunluğun doğurduğu olumsuz sonuçlara bağlamaktadırlar. “*İş yok güç yok adam Roman diye iş vermiyorlar. Hadi diyelim Roman olduğunu gizledi işe girdi. Öğrendikleri zaman işten atıyorlar. Sonra sokaklarda aç susuz hap satıyor esrar satıyor. Bunlar çaresizlikten doğuyor*” diyen katılımcılar, toplumsal dışlanmışlığın doğurduğu yoksunluğun toplumdan öç alma, çaresizlik ve suça yönelmekle birleşip üçüzlü bir seçeneksizlik yarattığına işaret ediyorlar. Çiçek satan bir katılımcı, “*Belediyelere çok iş düşüyor. Biz zaten iş bulamadığımız için güvenli işlere yöneliyoruz. Çiçeği, ‘Yok orda satma yok, burada satma, vatandaşı rahatsız ediyorsun..’. Ben vatandaş değil miyim? Parasız kalan insan ne yapıyor? Çareyi başka şeylerde arıyor. Sonra duyuyoruz. Romanlar hırsız Romanlar esrar satıcısı... E sahip çıkın bu insanlara... Hangi Belediye Roman’a sahip çıkarsa, bak o ilde Romanlar huzurlu suç oranları da az... Tekirdağ’da öyle. Mesela*

⁴“*Sevginin Ritmi Projesi*” hakkında ayrıntılı bilgi için Dural’ın 2015 tarihli TÜBAP Proje raporunun yanısıra, “*Notalardan Eğitime Bir Toplumsal Bütünleşme Projesi Sevginin Ritmi*” ile, “*Social Project Against Othering: The Ryhthm of Love*” başlıklı makalelere başvurulabilir. (yn.)

sahilde çiçek satıyoruz.Bize, 'Hırsızlık yapmayın kavga etmeyin.Burada ekmeğinizi kazanın' diyorlar. Çok şükür yaşıyoruz“ diye görüş bildiriyor.

Yerel Yönetimlerden “Temiz Mahalle” Beklentisi

Görünen o ki, çaresiz kalan Çingenerler için madde satıcılığı bir tür çıkış kapısı halini alıyor. Nitekim Erdinç'in Çingenerler üzerinde yaptığı bir başka çalışmada, madde satıcısı genç durumun vahametini şöyle ortaya koymaktadır: “15 yaşında çocuğa önce ufak tefek işler yaptırır. 'Git evden yengen sana bir şey verecek, al getir.' der. Çocuk bilmez, esrar getirir. Cebine para koyar, karnını doyurur. Bir gün 'Al bakalım torbayı.' dediğinde satıcı olmuştur. Yoksulluktan kimse itiraz etmez. Bazıları darda olana faizle para verir. Ödeyemeyeceği belli. Ödeme geldiğinde hap satmaya, ot satmaya zorlar. Ufak tefek suçtan içeri giren cezaevinde bu işin profesörü olur. Çevre bulur, arka bulur, mal bulur...” (Erdinç, 2014)

Yaşanan dışlanmışlık karşısında kendi içinde kapanan Çingenerlerin suça bulaşması kaçınılmazdır.Halkla en yakın ilişkiyi kurabilecek, temel demokratik birimler olarak yerel yönetimlerin, “kabullenilmiş getto tarzı” yapılanmaları açıp- topluma kazandırmada anahtar işlevi görecekleri açıktır. Bu hususta özellikle emniyet teşkilatından destek alınması gerektiğini kaydeden Çakır ve arkadaşları, suçun önlenmesi hususunun maddi manevi yoksulluk- yoksunluğun giderilmesiyle eşgüdümlü yürütülmesinin önemini vurguluyorlar. (Çakır-Sarıhan ve Sarıhan, 2014:229)

Resim-IV: “Çingene Okulları”

3.3. Hem Çingene Hem Çocuk Olmak

Çingenerlerin sosyal konumlarını imleyen bir diğer olgu, Çingene kökenli çocukların, özellikle büyük şehirlerde, okulda olmaları gereken saatlerde dışarıda çiçek- selpak satma, araba camı silmeve bunun gibi kayıt-dışı işle meşgul olmaları.Bu durum hem Çingene çocukların,aileleri açısından psikolojik değer yerine ekonomik değer taşıdıklarını hem ekonomik yoksulluk çektiklerini hem de ekonomik yoksulluğa giderebilecek eğitim hayatından yoksun olduklarını açığa çıkarmaktadır.

Marsh tarafından Türkiye'deki Çingene çocuklarının yaşadıkları eğitim sorunlarına ilişkin araştırmada ortaya konulan veriler,eğitim hayatından yoksunluğun ne denli önemli sonuçlar verdiğini gözler önüne sermektedir. Buna göre ilk sorun çocukların aile bütçesine katkı sağlama zorunluluğundan dolayı okula gönderilmemeleri, gönderilenlerinse çalışmak- okumak arasındaki sıkışmışlıktan ötürü, devamsızlık oranlarının çok yüksek seyrettiği gerçeğidir. Olumsuz eğitim koşulları çingene çocuğun ya okuldan alınıp bir işe yönlendirilmesi ya da sınıfı en geriden takip eden öğrencilerden biri haline gelmesiyle sonuçlanıyor. Kısa süre içinde Çingenerlerin okulla başedemeyeceğine dair gerek toplum gerekse Çingenerler arasında gelişen algı

yanılsaması, Çingenelerin içinde yaşadıkları şartlar karşısında “kabullenilmiş çaresizlik” tutumunun belirmesine yol açıyor. Doğallayın bazı Çingene ailelerin, çocuklarının yoksulluktan sadece okul yoluyla kurtulabileceklerini düşünmelerine rağmen, karşılaşılan zorluklar karşısında pek fazla direnmeleri çaresizlikle mücadelenin önünü kapatıyor. (Üstündağ, 2005) Nitekim yazları Tekirdağ sahilinde kışlarıysa Üsküdar’da çiçekçilik yaparak geçimini sağlayan bir katılımcının, “Çocukları okutamadım. Şimdi torunlar okusun diye uğraşıyorum. Ama o da okula bir gidiyor bir gidemiyor. Derslerinden geri kaldı, okumayı zar zor söktü... Ne yapayım tek çalışayım onlar okusun desem çiçekle bir yere kadar yetiyor. Mecbur onları da işe götürüyoruz. Yoksa ben istemez miyim çocuğum torunum iyi işlerde çalışsın. Hem kendini hem bizi kurtarsın ama elde avuçta olmayınca olmuyor” sözleri kabullenilmiş çaresizliğe somut örnek oluşturuyor.

Erkek Çocuklar Öncelikli

Tekirdağ Muratlı Romanları Dayanışma Kültür Eğitim ve Yardımlaşma Derneği Başkanı Yaşar Ateşsaçan dışlanma duvarını aşan Çingenelerden olduğunu söylemektedir. Doğma- büyüme Tekirdağ Muratlı olduğunu kaydeden Ateşsaçan, “Çalışkan da olsak, okuma imkanımız yoktu. Okul müdüründen izin alıp, sırtımızda boya sandığıyla çalışıyorduk. Şimdiki nesil daha şanslı. Okulda hiç dışlanmayla karşılaşmadım. Arkadaşlarımız var, aynı kahvelere gelip gidiyoruz. Şahsıma yönelik, Çingene olmamdan ötürür kötü bir söz duymadım.” (Serin-b, 2005) Ateşsaçan her ne kadar şanslı Çingene kökenli yurttaşlardan biri de olsa, Çingene çocukları eğitimde genel anlamda yoksunluk durumundan kurtulamamışlardır. Ailelerin geliri düşüklüğü sebebiyle tüm çocuklarını okula gönderemediklerinde, tercihlerini erkek çocuktan yana kullanmayı tercih ettiği Çingene ailelerinde, kız çocuklar erkeklerle oranla daha kısıtlı eğitim hakkından yararlanmaktadır. (Üstündağ, 2005) 35 yaşında fal bakarak geçimini sağlayan kadın Çingene katılımcının aşağıdaki görüşleri, araştırmacıları teyit eder niteliktedir:

“Çocukları okutmaya çalışıyoruz... Bir oğlan var o okula gidiyor. Ama kızı gönderemedik. Okul yaşı gelmişti ama masraf çok olunca, daha bu yıl dursun belki seneye, onu da göndeririz dedik. Bakalım olursa onu da göndermeye çalışıcaz... kızın bir sene kaybı oluyor ama ne yapalım imkan olmayınca olmuyor. Kız evlenir gider ama çocuk (erkeği kastediyor)⁵ bir ömür kendi çalışacak. O daha iyi bilmeli okumayı filan...”

Bu bağlamda Bandırma’da görüşlerine başvurulmuş Çingene kökenli gençlerin rüyalarını, müzik eğitmeni- kalaycı kalfası- hemşire- hastabakıcı olmak süslüyor. Erişilmeye çalışılan mesleklere bakıldığında, bunların hiçbirinin ulaşılmayacak işler olmadığı, eğitimde gençlerin makul hedefler peşinde koştukları anlaşılıyor. Geleneksel Türk eğitim sisteminde temel veli hülyalarını süsleyen, “Herkesin işletmeci, doktor, manken, avukat, mühendis” olmasına yönelik abartılı vaatlere yönelmeyen Çingene kökenli gençler, kendilerine ilgi gösterilmediği, ellerinden tutulmadığı dönemlerde okullarında madde bağımlılığıyla suç eğilim oranlarının hayli yüksek olduğundan yakınıyorlar. (Dural, 2015: 21)

TOG gönüllüleri ve İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü yetkililerinin ilgilerine koşut olarak okula devam sorununun büyük ölçüde çözümlendiğini, madde kullanımının azalıp, denetimli- serbestlikten yararlanan öğrenci sayısında düşüş gözlemlendiğini kaydediyorlar. “Sevginin Ritmi Topluluğu”nın başarısı sebebiyle özendirici bir etken halini aldığı savunan topluluk eğitmenleri, öğrencilerin topluluğa katılabilmek için gerekli koşullar arasında sayılan, “madde kullanmama- suç işlememe- derslere devam” prensiplerine uymaya yöneldiklerinin altını çiziyorlar. Tıpkı Tekirdağ’da görüldüğü üzere Bandırma’da da kız çocuklarının okutulmasının erkek çocuklarının sonrasına atıldığı tespit edilirken, Atatürk İlköğretim Okulu mezunu bir kız öğrencinin, Açık Öğretim Fakültesi’ni kazanmasıyla beraber, sosyo- ekonomik koşulları biraz daha iyi olan ailelerin kız çocuklarını da okutmak için çaba seferber olmaya başladıkları gözlemleniyor. Dural’ın 2015 tarihli raporunda 2’si kız 3 Çingene öğrenciyle ilgili veriler, Çingene kökenli gençlerin eğitime ilgisizliği ve başarısızlığına dair önyargıları yıkacak nitelikte: “Görüşülen ... ‘Sevginin Ritmi’ üyesi öğrencinin yarısı müzik öğretmeni olup sanat hayatlarına devam etmeyi idealleri olarak sunarken, iki kız üyenin, girdikleri SBS sınavları sonrasında bir eğitim kurumuna hemşire adayı olarak yerleşmeyi arzuladıkları göze çarpıyor. Atatürk İlköğretim Okulu’nu dereceyle bitiren 16 yaşındaki FA. isimli erkek öğrenciyle (not ortalaması 90 civarında), hemşire olmak isteyen EN. ve İB. isimli kız öğrencilerse (not ortalaması 92 ve 87) ders

⁵ (yn.)

ayırmadıklarını, bütün derslerde başarı gösterdiklerini, ancak; matematiğe biraz soğuk yaklaştıklarını belirtiyorlar.” (Dural:21)

Ne yazık ki, ailelerinden eğitim- öğretim hususunda destek gören öğrencilerinin hayallerinin gerçekleşmesi o kadar kolay olmuyor. Yukarıda adı geçen FA isimli ve şu an 19 yaşına erişen erkek öğrencinin durumu, “kabullenilmiş çaresizliğin” en başarılı Çingene gençlerinin bile önünü nasıl kesebileceğine canlı bir örnek oluşturuyor. Pekçok Çingene kökenli gencin ancak rüyalarını süsleyen Güzel Sanatlar Lisesi’ni kazanan FA, Bandırma ilçesindeki kimi şirket ve belediyeden destek- burs bulmasına rağmen, Balıkesir Güzel Sanatlar Lisesi’ne devam edemiyor. Balıkesir merkeze gidip kaydolun, hatta bir süre bu okulda okuyan FA. babasının, “Oğlum benim sana burada ihtiyacım var. Eve getirdiğin gelir çok işimize yarıyor. Güzel Sanatları bırak burada bir meslek okuluna kaydol” çağrısını geri çeviremiyor ve hayalleriyle vedalaşıp Bandırma’ya dönmek zorunda kalıyor. FA. Hayli zor ekonomik koşullar altında yaşam mücadelesi veren, hane içinde kimsenin sigortalı- formel bir işte çalışmayan bir Çingene ailesinin çocuğu. Babası kağıt toplayıcılığı yapan FA’nın hanesinde her üyenin hane gelirine katkıda bulunması bir zorunluluk. Dolayısıyla somut sosyo- ekonomik koşullar, ilçeden gelen maddi desteğe karşın her çocuğun psikolojik değerinden ziyade ekonomik değeriyle tartıldığı Çingene toplumunda tabuları yıkmak o kadar kolay olmuyor.

Aksu: “Çingene Kimliğimi Okuldan Emekliliğe Dek Sakladım”

Okumayı başarıp eğitim konusunda temel adımları atan Çingeneler ise üniversite hayatlarına geldiklerinde çingene olduklarını saklama eğilimine girmektedirler. (Üstündağ, 2005) Çocukluklarından itibaren dışlanmaya maruz kalan Çingenelerin önemli bir kısmının reşitliğe eriştikten sonra, benzer durumlarla karşılaşmamak adına, “kimliklerini gizleme” eğiliminde oldukları bilinmektedir. Emekli müfettiş ve Çingeneler hakkında birçok çalışması bulunan Çingene eylemcisi (aktivist) Mustafa Aksu, “kalabalıklar arasında gizlenme- saklı kalma” kaygısını, şu sözlerle ortaya koymaktadır. “Eşimin Çingene olduğumdan nişanlanıncaya kadar haberi olmadı. İki ay sonra öğrendiğinde, ‘Hiçbir önemi yok’ dedi. Ama biz yine de gizlemeye karar verdik. Bu gizlilik 65 yaşında emekli oluncaya kadar sürdü. Son dokuz yıldır bu sorunun çözümü için uğraşıyorum.”

Aksu, sözlerini şu şekilde sürdürüyor “Bir gün tanıdıklarımla parkta oturuyorduk, onlara Çingene olduğumu söyledim. ‘Dalga geçiyorsunuz, Çingene olamazsınız, kılık kıyafetiniz, sözleriniz, memuriyet kademesindeki yerlerinizi düşününce mümkün değil’ dediler. Düşününün kravatlı kişiyi Çingene saymıyorlar. İsrar edince bu kez ‘Yok canım Mustafa Bey öyle değildir’ diye aralarında tartışmaya başladılar: ‘Gerçekten öyleyse annesi onu Çingene olmayan bir aileden çalmıştır!’ Bu durumda annem hırsız olmalıydı... Arkasından ‘Mustafa Bey’in annesi (hiç değilse bey diyorlar) evliliği sırasında Çingene olmayan bir adamla ilişkide bulunmuş olabilir’ diye başka bir teori ortaya atıldı. Biri anneme hırsız diyor, diğeri fahişe.. İşte Türkiye’nin durumu.” (Serin-a, 2005)

Katılımcılardan bir kısmı ise okuyanların Çingenelerden koştuklarını bu yüzden okumamalarının daha “iyi” olacağını düşünmektedir. Tekirdağ’da akşamları eğlence mekanlarında canlı müzik yaparak geçimini sağlayan aile babası bir Çingene, durumu şöyle özetlemektedir: “Okusa ne olacak? Anneye- babaya bir faydası olmayacak ki. Duyuyoruz falancanın oğlu okumuş ama mahalleye bile uğramıyor. Romanları da roman olduğunu da unutuyor. Öyle okuyacağına hiç okumasın daha iyi. Benim çocuklarım mesela neredeyse bütün müzik aletlerini çalıyorlar. İşlerini eline aldılar, beraber kazanıyoruz beraber yiyoruz. Karnımız doyuyor. Ben kendime bir ömür böyle baktım. Onlarda çalmaz çırpmaz namusuyla çalışırsa onlar da bakar.” Katılımcının beyanı, Çingeneler arasında süregiden, “enformel eğitim” hususunu desteklemektedir. Bu açıdan Çingene aileleri çocukları okula göndermek yerine kimi zaman kendi geleneksel eğitim yöntemleriyle, toplumsal yaşama katılmaya hazırlamaktan yana tavır sergilemektedir. Bu model genellikle Tekirdağ ve Bandırma’da görüldüğü gibi müzik aletleri kullanımıyla, demircilik- kalaycılık sanatının genç nesillere aktarılması sayesinde gerçekleşmektedir. (Üstündağ, 2005)

Ne var ki bu tutum Çingene toplumunun sıkıntılarını çözmek noktasında çok da başarılı sonuç vermiyor. Okumuş Çingenelerin Aksu ve kimi diğer Çingene eylemcilerinin de belirttiği gibi, toplumda tutunabilmek uğruna Çingene geçmişleriyle bağlarını koparmalarının, Çingeneler üzerindeki olumsuz etki

nedeniyle, Çingene nüfusun önemli kısmı, eğitimlilere mesafeli yaklaşıyorlar. Yakın döneme dek toplumsal talepleri dillendirip Çingene kimliği ekseninde bir mücadele eylemliliği ortaya koymak yerine daha fazla içeri kapanarak, kendi yağlarında kavrulmaya yönelen Çingene toplumunda hala bireysel kazançtan ziyade haneye katılan kazanç önemli sayıldığından, bireysel kurtuluş seçeneğine de sıcak bakılmıyor. Neticede bir Çingene çocukluk yaşlarından itibaren, bireysel bir gelişim göstermek yerine, sığındığı gettonun kurallarını benimseyerek; dışa kapalı, toplumun değişik kesimlerine karşı güvensiz, adeta eklemlendiği aile/ topluluğun gelir getirici bir aleti gibi yaşamaya mahkum kalmaktadır. Bu nedenle Bandırma’da Çingene çocuklarına yönelik başlatılan eğitim seferberliğinin ana sloganının, “Ben değerliyim” olması, çocuğun psikolojik değerini öne plana alan, bireysel bir kurtuluş seçeneği sunması açısından anlamlıdır. Projenin kısa zamanda kat ettiği ivme, Çingene topluluğunun ,“öğrenilmiş çaresizliğe” rıza göstermektense, bireysel- toplumsal tüm eylemlilik yollarını deneyerek, kendilerini, ” var- görünür kılmayı” kırmayı başaracaklarını imlemektedir.

3.4. Yaşam İçin “Birlik”

Yukarıdaki verilerden de anlaşıldığı gibi çingeneler,günlük kazanıp- günlük yaşayan, fazla birikim yapamayan aşağı gelir gruplarından birisini oluşturmaktadırlar. Farklı şekillerde bile olsa tüm katılımcıların dile getirdikleri bu unsur, adeta çingenelerin ortak yazgısı ve onların sorunlarına yönelik toplumsal ilgisizliğin ana nedeni olmaktadır. Maddi anlamda diğer toplum kesimlerine vaat edebilecek bir değeri elinde bulundurmayan çingeneler, seçim dönemleri haricinde seslerini duyurabilecekleri merci bulmakta zorlanmaktadır. Bu bağlamda, “Müzik yapıyoruz.Bugün bir yere çağırırlarsa yarın karnımız doyar.Yoksa o da yok” diye görüş belirten çalgıcının veya “Kışın daha az satıyoruz tabii.Mesela kışın burada (Tekirdağı kastediyor⁶) çiçek satamayınca, Üsküdar’a gidiyoruz.Arabada falan kalıyoruz zor oluyor” şeklinde fikir beyan eden çiçekçi çingenenin aktarmak istediği mesaj, günlük yaşamın ve kalabalıklar arasında haksız- sosyal güvencesiz, yarın endişesiyle yaşayan Çingenelerin, huzursuz bir topluluk oldukları gerçeğidir. Düzenli işe sahip olan, sosyal güvence sahibi Çingenelerin, kendilerinin nispeten iyi durumda olduklarını belirtmelerine karşın, topluluğun genel sosyo- ekonomik durumu hakkında çizdikleri şu tablo, hiç de iyimser bir çerçeve ortaya koymaz: ”Yani ben kazanıyorum çok şükür ama Romanlar genellikle o gün kazanır o gün yer.Yani birikimi olmaz.Çoğu da karın tokluğuna çalıyor zaten”

Sözlüklerden Kitaplara Ayrımcılıkla Mücadele

Çingeneleri içine düştükleri girdaptan çıkarmak yine Çingene kökenli eylemci- düşünürlerle kalmış gibi görünüyor. Çingene kamuoyu, her ne kadar son yıllarda özellikle kimi yerel STK ve belediye birimleriyle, Çingenelerin yoğunlukta olduğu bölgelerdeki üniversitelerden alınmaya başlayan desteğin önemine dikkat çekmekteyseler de, başta Mustafa Aksu olmak üzere Çingene kanaat önderlerinin, Çingene sorununu gündemde tutmak için geçmişte verdikleri mücadele azımsanmayacak öneme sahiptir. Ünü çoktan ülke dışına taşan Aksu’nun, Çingeneler hakkında olumsuz yargı içeren tamlama- deyim- atasözü- tanımlara karşı açtığı hukuk mücadelesi, Çingene toplumunun, resmi belge- kaynaklarda alenen aşağılanması önemli ölçüde engellerken, toplumsal hafızaya yerleşen “kötü Çingene imgesi”nin yeniden sorgulanmasına neden oldu. “Aksu, Milli Eğitim Bakanlığı, Türk Dil Kurumu ve Dil Derneği, Türkçe sözlüklerinde, Çingeneler, ‘Göçebe olarak yaşayan, cimri, eli sıkı hasıs, arsız, yüzsüz ve çığırkan’ şeklinde tanıtılmasına karşı mücadele etmiş ve sözlüklerden bu çirkin ayrımcı ifadelerin çıkartılmasını sağlamıştır” (Foggo, 2015) diyen araştırmacı Hacer Foggo, artık 80’li yaşlara demir atan Aksu’nun, adeta Türk Çingenelerinin toplumsal hafızasını temsil ettiğini vurgulamaktadır. Aynı zamanda Mustafa Aksu, “Roman” kelimesinin kullanılmasının tamamen karşısında durarak,Çingeneliğin utanılmaması gereken bir kimlik olduğunun da altını çizmektedir: “Çingene isminin hakaret içermediğini, kimsenin etnik köken ismini seçme şansı olmadığını; Çingene adının dışlanması ve Çingene isimden kaçmanın, bilgisizliğin ve önyargılı olmanın ürünü olduğunu bilmeliydiniz!”(Foggo, 2015)

Bahsi geçen öncüler sayesinde Çingenelerin hak arayışında çok önemli adım niteliğinde olan dernekleşme faaliyetleri gelişmiş, Çingene örgütleri sivil toplum üzerinden kendilerine ilişkin daha farklı bir toplumsal algının oluşması için zemin oluşturmaya girişmişlerdir. Günümüzde bu dernekler güçlenerek yerel

⁶ (yn)

yönetimlerle ilişkilerini geliştirmişler, Çingene topluluğunun sosyo- ekonomik, toplumsal taleplerini yerel siyasetçilere doğrudan ve dolaysız biçimde iletme fırsatına erişmişlerdir. (Serin, 2005-a) Özellikle modernleşme süreçlerinin olumsuz vetirelerinin sorgulanmaya başlandığı son yıllarda, Türkiye’de kimlik politikalarına olan ilginin artması, Çingene örgütlenmesine hız kazandırmış, buna paralel olarak Çingenelerin siyasal varlığı- gücü dikkat çekmeye başlamıştır. Bu bağlamda yoğun Çingene nüfusuna sahip yerleşim birimlerinde, yerel yöneticilerin çingenelerin desteğini alabilmek için kendilerini bu dezavantajlı topluluğa yönelik politika üretmek yükümlülüğünde hissetmeleri,olumlu bir gelişmedir. (Akgül:216)

Yerel Yönetimlerce Algılanırlık Artışta

Nitekim Süleymanpaşa Roman Sosyal Yardımlaşma Eğitim ve Dayanışma Derneğinin kurucu başkanı Serkan Kara’nın bu hususta ilettikleri bilgiler kayda değerdir: *“Toplumsal yaşamın içerisinde var olan ve Tekirdağ’ın her zaman parçası olan Romanlar tek bir çatı altında bir araya gelerek daha güçlü ve daha bilinçli hale gelecekler. Böylelikle eğitim ve sosyal statü olarak Tekirdağımız’a çok daha verimli olacaklar.”* (Kara, 2016-b)

Dernekler dolayısıyla yerel yönetimlerde aktif olmaya çalışan Çingeneler, isteklerini ya da şikayetlerini sivil toplum üzerinden iletmeyi hedeflemektedirler. Tekirdağ 59 Roman Dernekleri üyeleri bu kapsamda Tekirdağ Belediye Başkanı Ekrem Eşkinat’a ziyarette bulunarak, özellikle Çingenelerin yaşadığı mahalle olan Aydoğdu’da, çocuklara yönelik sosyal projelerin hayata geçirilmesini talep etmişlerdir. Bu kapsamda öğrencilerin eğitim hayatlarındaki başarılarının arttırılmasına yönelik, hem okul sonrası hem de hafta sonları yararlanabilecekleri etüt merkezleri üzerine görüşülmüş, okul öncesi eğitim için yerel yönetimden yardım istenmiştir. Aynı zamanda çocukların güvenlik içinde sosyalleşebilmeleri için parkların yapılması, dar gelirli Çingene çocuklarıymaysa kıyafet-e gıda yardımında bulunulması konuları tartışmaya açılmıştır. (Süleymanpaşa, 2016) Geçmiş dönemlerde yaşanan olumsuzlukların tekrarlanmamasına yönelik, *“birlik”* fikrinin oluşması, Çingenelerin taleplerinin daha *“görünür”* olmasını sağlamıştır.

Yukarıdaki gelişmelere paralel olarak Tekirdağ’da Çingene vatandaşları yakından ilgilendiren konularda gerek kaymakam gerekse belediye başkanlarıyla iletişime geçen Çingene kanaat önderleri,yetkililere birincil ağızdan bilgi ulaştırmaya gayret etmektedirler. Bu bağlamda Saray ilçesi Kaymakamı Hüseyin Öner ile Saray Belediye Başkanı Nazmi Çoban’ın, Çingene yurttaşların yaşadığı Ayaspaşa mahallesi sakinleri ile kentsel dönüşüm- sosyal konut projeleri hakkında bilgi alışverişinde bulunmak üzere bir araya gelmeleri, Çingenelerin hassasiyetlerinin kayda alınması açısından verimli bir örnektir. (Tekirdağsaray, 2011)

Öte yandan, sivil toplum üzerinden hak arama- kamuoyu oluşturma çabalarından önce kentte Çingenelere yönelik beslenen önyargı kalıplarının yukarıda dile getirilen sürece koşut olarak değişmeye başladığı dikkati çekmektedir. Bugün Tekirdağ’da, Çingenelere yirmi sene öncesine nazaran çok daha ılımlı yaklaşan, Tekirdağ halkının azımsanmayacak bir kısmının, Çingene topluluğunu Tekirdağ’a renk katan *“unsur”* şeklinde değerlendiriyor olması, sivil toplum ekseninde yürütülen mücadelenin ötekileştirmeyi kırdığını tanıtlamaktadır. Bu bağlamda 8 Nisan Dünya Romanlar gününde, *“Tekirdağ Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü”*nün bizzat İl Müdürü’nün imzasıyla yayılmadığı mesajda,Çingene topluluğunu sahiplenmeye yönelik şu görüşler önplana çıkarılmıştır: *“Romanlar, farklı, zengin ve köklü kültürlerin Türkiye’de meydana getirdiği toplumsal yapının en güzel, renkli ve önemli örneklerinden biri olduğunu düşünüyor.Bu duygu ve düşüncelerle, Roman vatandaşlarımızın Dünya Romanlar Günü’nü kutluyorum. Kendilerine aileleriyle birlikte sağlıklı, huzurlu, mutlu bir yaşam diliyorum.”* (Tekirdağ aile, 2016)

4. SONUÇ: ÇİNGENELER HİZMET BEKLİYOR

Görüşülen Çingenelerin en önemli şikayetlerinden birisi siyasilerin sadece seçim dönemlerinde kendileriyle temasta bulunmalarındır. Çiçek satarak geçimini sağlayan bir görüşmeci, bu konudaki şikayetlerini, *“Biz romanlar olarak çok kalabalığız. Onlar da bunun farkında. Oy isterken ilgilendikleri oluyor.Mesela AKP bizden çok oy almıştır. Seçim öncesi bizle çok ilgilendiler.Biz de ikna olduk oylarımızı hep AKP’ye verdik ama bizler için hiçbir şey yapmadılar”* şeklinde iletmektedir. Bir başka katılımcıysa, *“Ben bu*

ülkenin vatandaşıyım benim için yatırım yapılmıyor. Benim çocuğuma bakılmıyor. Ama Suriyelilere her türlü yardım yapıyor. Bizim içimizden çıktı Cumhurbaşkanı. Bizim mahallemizde yaşad, halimizi biliyor ama Suriyelilere koşuyor. ...İlk önce bu çocukları düşüneceksin (torunlarını işaret ediyor⁷) bize hizmet etmeyen bizden oy beklemesin.” Geçimini çalgıcılık yaparak kazanan bir başka görüşmeci “Seçim zamanı şikayetlerimizi dinlemeye oy istemeye gelen çok oluyor. Şikayetlerimizi söylüyoruz oy da veriyoruz Ama bir şey yaptıkları yok.”

Bununla beraber toplumsal ilişkiler ağı çerçevesinde, yerel yöneticilerle daha fazla iletişim içinde olmaları Çingenelerin seçmen davranışlarını birincil elden belirlemektedir. “*Yaptığımız işe karşılmasın. Ben aç kalmamak için çiçek satıyorum. Bir başkası çalgı çalıyor ama bizi kovan belediyeler var. Ancak o parti bu parti değil. Esasında iş belediye başkanında bitiyor. Mesela Tekirdağ belediyesi öyle, insan evladı”* şeklinde görüşlerini dile getiren katılımcının düşüncesini paylaşan pekçok Tekirdağlı katılımcı; zaman zaman yapılan erzak yardımları, belediyenin sağlık hizmetlerinden ücretsiz yararlanmaları ve dışlanmadıkları için mevcut Tekirdağ Belediye Başkanı Ekrem Eşkinat’tan memnun olduklarını vurgulamaktadırlar.

Özellikle kentsel dönüşüm projelerinde seslerini duyurabilecek merci bulamamaktan yakınan Çingene, TOKİ tarafından yürütülen, mahallelerini de kapsayan dev yeniden yapılandırma programlarının kendileri için “*yıkım anlamına*” geldiğinden dert yanıyorlar. TOKİ projelerinde önerilen apartman yaşamının kendi koşullarına uygun olmadığına savunan Çingene, zaten bin bir zorlukla yerleştikleri mahallelerine yabancılaştıklarını belirtiyorlar. Enformel işlerde çalıştıklarını anımsatan Çingene, özellikle çöp toplayıcılığı, kağıtçılık, hurdacılık gibi işlerle geçimini kazanan Çingene ailelerinin, öte*beri yığacakları depo benzeri alanlara gereksinim duyduklarını, mahallelerinde toplanan atıkların ertesi sabaha kadar korunabilmesi için evin dışında belli noktalarda yığmak yapmak zorunda olduklarını söylüyorlar. İzmit’te Çingene mahallelerinden bazılarını kapsayacak kentsel dönüşüm karşısında Çingenelerin tutumlarını soruşturan bir çalışmaya katılan Çingene kökenli bir yurttaş, “*Kentsel dönüşümde dairemiz yıkıldı. Ortada kaldık. Kimse bize kiralık ev vermedi, sığınacak yerimiz yok, baraka yaptık buraya. Ben dairede yaşayamam; bir gecekondu, bir müstakil ev yeter bana”* derken, bir diğeri de, konuya şöyle yaklaşıyor: “*Buna itirazınız var. Mesela ben hiç borçsuz oturuyorum kendi evimde, oraya geçtiğimde bana borç takacak, ömür boyu torunum bile borç ödeyecek. Var mı böyle bir şey? Karşı çıkacağız. Çok defa geldiler buraya, geldikleri gibi giderler, rahat olun ablam. Jandarma bile geldi, taşlı sopalı karşı çıktık, yine çıkarız.”* (Uğurlu- Duru, 2011:6-7)

Uğurlu- Duru, İzmit’te yürüttükleri çalışmada ortaya çıkan en özgün sonucun, kentsel dönüşüm projelerinin yerleşik Çingene nüfus tarafından, “*toplumsal- etnik*” dışlamanın bir unsuru olarak değerlendirilişi olarak görülmesi olduğunu belirtiyorlar. (Uğurlu- Duru: 10) Tekirdağ- Bandırma’da sürdürülen bu çalışmada da, kentsel dönüşüm projelerine karşı olumsuz hisler besleyen Çingenelerin, TOKİ projelerince “*terbiye edilmeye*” çalışıldıklarını, ancak kamusal otoritelerin bu politikasının uzun vadede Çingene sorununu çözmeye hiçbir katkıda bulunmayacağını ifade etmeleri gözden kaçmıyor. Gerek Bandırma gerekse Tekirdağ Çingeneleri, büyük şehirlerdeki kentsel dönüşüm projelerine kuşkuyla yaklaşırlarken, sorunun Çingene olmayanlarla yanyana yaşamaktan kaynaklanmadığını defalarca tekrarlamaları önemli bir eşik oluşturuyor. Çingene olmayanlarla ancak Çingene topluluğunu var eden fiziksel doku korunursa kabullenebileceklerine işaret eden Çingene kökenli yurttaşlar, yerel yönetimlerden maddi – manevi yoksunluklarını gidermek yolunda deste adaletli hizmet, devlettense daha fazla anlayış ve ilgi bekliyorlar.

KAYNAKÇA:

Akgül, Başak (2010), “Türkiye Çingenelerinin Politikleşmesi ve Örgütlenme Deneyimleri” Öneri. C.9.s.34, s. 213-222, <http://dspace.marmara.edu.tr/bitstream/handle/11424/1613/243-514-1-PB.pdf?sequence=1&isAllowed=y>(10.08.2016).

Aksu, Mustafa (2006-a), “Ünlü Çingene Sizi Şaşırtacak”, <http://www.internethaber.com/unlu-cingeneler-sizi-sasirtacak-42875h.htm>(12.10.2016).

⁷ (yn.)

Aksu, Mustafa (2006-b), Türkiye’de Çingene Olmak, Kesit, İstanbul.

Aydın, Şakir (2015), "Roman Açılımlında 'Çingene' Ayrılığı", <http://www.milliyet.com.tr/Guncel/HaberDetay.aspx?aType=HaberDetayArsiv&KategoriID=24&ArticleID=1172477>(01.05.2015).

Bozan, İrfan (2015), "Roman Açılımlının Neresindeyiz?", <http://www.aljazeera.com.tr/blog/roman-aciliminin-neresindeyiz>(02.05.2015).

Brunt, Rosalind (1995), Yeni Zamanlar, Ayrıntı, İstanbul.

Çakır, Erkan, Sarıhan Zekeriya, Sarıhan, Özcan, Nazlı (2014), "Yerel Yönetimlerde Suç Önleme Politikası Olarak Farklılıkların Yönetimi: Seferihisar Belediyesinde Bir Uygulama"KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi 16 (Özel Sayı I) s: 227-231,<http://dergi.kmu.edu.tr/userfiles/file/Mayis20141/32m.pdf>(11.08.2016).

Dural, A. Baran (2015)⁸, "Çingene (Roman) Kökenli Gençlerin Alt- Kültürleri Üzerinden Toplumla Bütünleşme Çabası: Sevginin Ritmi Proje Raporu", TC Trakya Üniversitesi Yayınlanmamış TÜBAP Proje Son Raporu, TÜ, Edirne.

Dural, A. Baran (2015), "Çingene (Roman) Kökenli Gençlerin Alt- Kültürleri Üzerinden Toplumla Bütünleşme Çabası: Olarak Sevginin Ritmi Projesi", Sosyal Adalet İçin İnsan Hakları Sosyal Haklar Kongresi Bildiri Kitabı, s. 409-424, TODAİE, Ankara.

Dural, A. Baran (2013-a), "Notalardan Eğitime Bir Sosyal Bütünleşme Projesi: Sevginin Ritmi", VII. Sosyoloji Kongresi Bildiri Kitabı-I s.143-154, TC Sıtkı Koçman Üniversitesi, Muğla.

Dural, A. Baran (2013-b), "Social Project Against Othering", 4. International Conference on European Studies: Social, Economic and Political Transition of the Balkans Proceedings Book,s: 37-48, Epoka University, Tiran.

Erdinç Cengiz (2014), "Kentsel Dönüşüm – Damgalı Mahalleler" <http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/damgali-mahalleler>(23.09.2016).

Foggo, Hacer (2015), "Mustafa Aksu Hidrellez'in Baharıdır" <https://www.evrensel.net/haber/111798/mustafa-aksu-hidrellezin-baharidir>(27.08.2016).

Gökbilgin, M. Tayyip, (1977) "Çingene Maddesi", İslam Ansiklopedisi, MEB, İstanbul.

Gökçen, Sinan- Öney, Sezin (2008), "Türkiye’de Romanlar ve Milliyetçilik",European Roma Rights Center Country Reports Center no:17,s: 129-135, CEEOL, Almanya.

Hall, Stuart- Held, David (1995) "Yurttaşlar ve Yurttaşlık", Yeni Zamanlar:1990’larda Politikanın Değişen Çehresi, Ayrıntı, İstanbul.

Hancock, Ian F. (2002), We Are The Romani People, University of Hetfordshire, Hatfield.

İlter, Balçıçek (2012), "Çingene Değilim, Romanım!",<http://www.haberturk.com/blog/balcicek-ilter-621/720178-cingene-degilim-romanim>(13.09.2016).

⁸ Dural’ın benzer başlıklar taşıyan 2015 tarihli son raporuyla (11589 kelime) TODAİE’deki (5541 kelime) makale farklı metinlerdir.

- Kara, Serkan (2016-a), “Yetkili Kişilerin Sahadaki Etkili Çalışmaları!!!”, <http://www.tekirdagnethaber.com/kose-yazisi/244/yetkili-kisilerin-sahada-ki-etkili-calismalari.html>, (15.08.2016).
- Kara, Serkan (2016-b), “Tekirdağ’da Roman Olmak ve Tekirdağlı Olabilmek...”, <http://www.tekirdagnethaber.com/kose-yazisi/236/tekirdagda-roman-olmak-ve-tekirdagli-olabilmek.html>(06.08.2016).
- Kenrick, Donald (2006), Çingenerler: Ganj’dan Times’a, Homer, İstanbul.
- Kolukıncık, Suat (2009), "Türkiye'de Rom, Dom ve Lom Gruplarının Görünümü", Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi Y: 5/98, s: 145-153, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Marisklakova, Elena- Popov, Vesselin (2005), "The Rome- a Nation Without a State? Historical Background and Contemporary Tendencies", Nationalism Across the Globe: An Overiev of the Nationalism of State- Endowed and Stateless Nations: 3,s: 71-100, School of Humanities and Journalism, Poznan.
- Oprışan, Ana- Yılmaz, Halim (2004), “Türkiye’deki Romanların Sosyal ve Hukuki Durumu Üzerine”, <http://www.mazlumder.org/tr/main/yayinlar/makaleler/8/turkiyede-romanların-sosyal-ve-hukuki-durumu-910>(11.10.2016)
- Önen, Selin (2011), “Çingenerlerin Sosyal Haklara Erişimindeki Zorluklar: Roman ve Dom Toplulukları Karşılaştırması”, III. Sosyal Haklar Uluslararası Sempozyumu Bildiri Kitabı, s:461-481, TC Kocaeli Üniv., Kocaeli.
- Özsarı, İsmail Hakkı (2012), “Çingenerler”,<http://blog.milliyet.com.tr/cingenerler/Blog/?BlogNo=381573>, (05.09.2016).
- Özcan, Emine (2006), “Türkiye’de ve Düzce’de Roman/Çingene Olmak” <http://bianet.org/bianet/insan-haklari/80707-turkiyede-ve-duzcede-roman-cingene-olmak>, (01.07.2016).
- Sassen, Saskia. (2006) “The Repositioning of Citizenship and Alienage”, Migration, Citizenship, Ethnos Palgrave, s: 79-94, New York.
- Serin, Ayten (2005-a), “AB Ülkeleriyle Ortak Bir Noktamız Daha ÇİNGENELER” <http://www.hurriyet.com.tr/ab-ulkeleriyle-ortak-bir-noktamiz-daha-cingenerler-317684>(16.09.2016).
- Serin, Ayten (2005-b), “Türkiye’deki Çingenerleri Avrupa’da temsil edecekler” <http://www.hurriyet.com.tr/turkiye-deki-cingenerleri-avrupa-da-temsil-edecekler-3569492> (17.09.2016).
- Tarlan, Kemal Vural (2014), “Mevsimlik Tarım İşçiliğinde En Alttakiler. Dom Çingenerleri”, <http://blog.radikal.com.tr/kultur-ve-sanat/mevsimlik-tarim-isciliginde-en-alttakiler-dom-cingenerleri-62340>(14.10.2016).
- Uğurlu, Örgen- Duru, Bülent (2011), “Kriz ve Kentsel Yerinden Edilme Sürecinde Çingenerler”, II. Uluslararası Ekonomi Politik Konferansı: Kriz ve Kalkınma, s:1-11, Mimarlar Odası, Ankara.
- Ünalı, Halime (2012), “Türkiye’de Yaşayan Kültürel Bir Farklılık: Çingenerler”, Batman University Journal of Life Sciences Volume 1 Number 1.s: 615-626, Batman Üniversitesi, Batman.
- Üstündağ, Erhan (2005), “Roman Çocuklar Değil Biz Değişmeliyiz” <http://bianet.org/bianet/cocuk/54773-roman-cocuklar-degil-biz-degismeliyiz>,16.09.2016).

- _____ (2010), "Türkiye'de Hangi İlde Kaç Çingene Var?", http://www.ayorum.com/haber_oku.asp?haber=1905, ET: 03.10.2016
- _____ (2015), "Romanlar 'Uygulanabilir Strateji' İstiyor", http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/diger/414688/Romanlar_uygulanabilir_strateji_istiyor.html (01-05-2015).
- _____ (2015), "Seçilirse İlk Bağımsız Roman Milletvekili Olacak" <http://www.milliyet.com.tr/secilirse-ilk-bagimsiz-roman-milletvekili-tekirdag-yerelhaber-719011/>(05.09.2016).
- _____ (2008), "European Roma Information Office", <http://www.erionet.org>(09.10.016).
- _____ (2008), "European Roma Rights Center Report", <http://www.errc.org> (10.10.2016).
- _____ (2016) "Aydoğdu Mahallesi'nin sorunlarını Başkan Eşkinat ile görüştüler" <http://www.suleymanpasa.bel.tr/haber/1773>(06.08.2016).
- _____ (2016) "Dünya Romanlar Günü" <http://tekirdag.aile.gov.tr/duyurular/dunya-romanlar-gunu>(03.08.2016).
- _____ (2016) "Tekirdağ Saray Kaymakamlığı" <http://www.tekirdagsaray.gov.tr/> (30.07.2016).
- _____ (2016) "Aydoğdu Mahallesinin Sorunlarını Başkan Eşkinat ile Görüştüler" <http://www.suleymanpasa.bel.tr/haber/1773>(01.08.2016).